

MOKSLO LIETUVA

2006 m. balandžio 6–26 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 7 (341)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Ilgoje distancijoje reikia antro kvėpavimo

Kovo 25-ąją Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje vyko IX Lietuvos mokslininkų sąjungos suvažiavimas. Akylesnė akis bemat atkreipė dėmesį į kai kurias šio suvažiavimo ypatybes.

Didokas Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos narių būrys, su naująja pirmininke Brigita Serafinavičiūte priešakyje žadina vilčių, kad ne viskas prarasta mūsų gyvenimo intelektualinėje erdvėje, vadinamoje Lietuvos mokslu. Pirmoje salės eilėje – garbūs svarbių institucijų sveikintojai ir Mokslininkų sąjungos vyresnybės nariai. Atvykusieji iš kitų miestų kukliai glaudžiasi salės gale, ir niekam nekyla mintis pristatyti iš toliau atvykusius

Nukelta į 4 p.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute karštai diskutuota dėl lituanistikos likimo

Lituanistai pavargo būti nuolankiais mykoliukais

Kaip žodžiai mūsų valstybėje skiriasi nuo darbų, rodo lituanistikos, apskritai humanitarinių mokslų padėtis.

Matyt, kitaip ir negali būti šalyje, 15 metų skubančioje į kapitalizmą (nors šią sąvoką vengiama vartoti). Valstybėje, kur politikai virsta buržua, o buržua po eilinių rinkimų staiga atsiduria politinio elito viršūnėje, kur vienintelis idealas yra tvirta valiuta ir sugebėjimas prisibraiuti prie struktūrinių fondų dalybų, taigi tokioje valstybėje kalbėti apie lituanistiką, humanitariką ar būtinybę saugoti gimtąją kalbą dabartinėje globalizacijos erdvėje atrodo visai nešiuolaikiška ir kai kam kvėpia naftalinu.

Laimė – ne visiems, bent jau patiems lituanistams ir kitiems humanitarams jų darbas atrodo gyvybiškai svarbus, būtinas. Tas tikėjimas juos ir palaiko. Įpratę nuolankiai iškęsti gyvenimo, politikų ir valdininkų jiems skiriamus smūgius, atrodo, jau greitai pasieks tą kritinę ribą, kai toliau trauktis neturės kur. Bene pir-

mą kartą teko išvysti humanitarus taip įširdintus ir rodančius charakterį. Dar ne Tado Blindos, bet jau ir ne vaižgantiško Mykoliuko charakterį. Procesas pajudėjo, ir nežinia, kur gali nuvesti.

Lituanistikos likimas Lietuvoje. Apie tai buvo diskutuojama po Petro Vileišio rūmų skliautais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, dalyvaujant Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministrui Remigijui Motuzui ir ministro patarėjui doc. dr. Giedriui Viliūnui. Seminare taip pat dalyvavo Lietuvių kalbos instituto vadovai ir darbuotojai, Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus, poetas Marcelijus Martinaitis ir rašytojas Vytautas Martinkus, Pilietinės visuomenės instituto direktorius Darius Kuolys. Seminarą vedė šio instituto Tarptautinių programų direktorius Mantas Adomėnas. Tarp klausytojų buvo Kultūros, filosofijos ir meno instituto direktorius Vaclovas Bagdonavičius, pavaduotojas Žibartas Jac-

kūnas, vyriausioji mokslo darbuotoja Jūratė Trilupaitienė, žurnalo *Kultūros barai* vyriausiasis redaktorius Bronys Savukynas ir daugelis kitų žymių lituanistų, kūrėjų, profesorių, kurių neišvardysime tik dėl to, kad tai užimtų pernelyg daug laiko.

Seminarą pradėjusi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams Bronė Stundžienė (direktorius prof. Algis Kalėda dėl ligos negalėjo dalyvauti) neatsitiktinai atkreipė dėmesį į Petro Vileišio rūmų skliautus: prieš 99 metus, 1907-aisiais, kai kūrėsi Lietuvių mokslo draugija, būtent čia buvo diskutuojama ir dėl lituanistikos likimo Lietuvoje. Dabar tema vėl ta pati, nors laikas kitas ir sąlygos jau ne tos pačios. Gali atrodyti paradoksalu, bet antrą kartą Nepriklausomybę atkūrusioje valstybėje, Europos Sąjungos ir NATO narei tenka rūpintis egzistenciniais lituanistikos klausimais. Atsidūrus

Nukelta į 6 p.

Suvažiavimo plenariniame posėdyje pirmininkauja dr. Vladislovas Guoga ir prof. Vaclovas Tričys

3 p.

AR LIETUVAI
REIKIA ECTS
KREDITO

5 p.

ISTEIGTAS PROF.
KAZIMIERO BŪGOS
FONDAS

8-9 p.

JĖZUITAI
MODERNIOJO
MOKSLO
ISTORIJOJE

10-11 p.

EDUARDO
VOLTERIO 150-
OSIOS GIMIMO
METINĖS

15 p.

LIETUVOS
MOKSLO
PREMIJOS –
2005

Pradžia Nr. 6

Prof. Reiną Raudą (Rein Raud) iš Talino įvairiose Europos ir pasaulio šalyse žinomas ir vertinamas kaip japonologas, senosios japonų literatūros žinovas, literatūros teoretikas, filosofas, kultūrologas. Neseniai jis išrinktas Talino universiteto rektoriumi. Tarptautinės Vilniaus knygų mugės metu vasario mėn. profesorius maloniai sutiko apsilankyti Mokslo Lietuvos redakcijoje.

Ilmario Vesterineno tyrinėjimai

Kalbėjoms apie sunkumus, kurie kyla mokslinius straipsnius spausdinant gimtąja kalba. Esama praradimų, kai atsakoma spausdinti tautinėmis kalbomis ir beatodairiškai metamasi tik, pavyzdžiui, į anglų kalbą. Kaip šią problemą išspręsti? Gal esate matę pavyzdžių, kad ir vilkas būtų sotus, ir avis sveika?

Mano kolega suomis Ilmaris Vesterinenas (Ilmari Vesterinen) praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje gyveno tarp vienos japonų barakuminų grupės (kultūrinės mažumos) narių, ten atliko turiningas lauko studijas ir suomių kalba parašė puikią knygą, kuri buvo išspausdinta gana dideliu tiražu. Man pavyko tą knygą nusipirkti nukainotą, nes Suomijoje ji niekam nebuvo įdomi. Dabar tos pačios temos ėmėsi švedai, anglai, amerikiečiai, prancūzai ir vokiečiai. Deja, niekas mano kolegos suomio necituoja, nes niekas jo nė nežino. O knygoje esama ligi šiol nepakartotų atradimų.

Būtų įdomu daugiau sužinoti apie I. Vesterineno tyrinėjimus.

Japonijoje jis tyrinėjo diskriminuojamą barakuminų kultūrinę mažumą. Tai tam tikra bekastė žmonių grupė. Jos atstovai užsiima tradiciniu odos apdirbimu, bet senojoje japonų vertybinėje sistemoje oda yra purvinas dalykas, prisilietimas prie negyvų gyvulių odos užteršia žmogų... I. Vesterinenas barakuminų kaimelyje gyveno daugiau kaip metus, aprašė jų bendruomenės vidinę struktūrą, papročius ir t. t. Pateikta išsami tos bendruomenės analizė. „Normalūs“ japonai su barakuminiais nebendruoja, negali būti nė kalbos apie vedybas su žmogumi iš šios bendruomenės. Dabar diskriminacijos reikalai tapo labai aktualūs, apie juos daug rašoma, o kolegos I. Vesterineno darbas taip ir lieka nežinomas.

Visai tikėtina, kad ir Lietuvos moksle yra panašių darbų, kurie galėtų šį tą duoti pasauliui. Tą ir reikėtų daryti, o ne slėpti savo sandėlyje.

Nepamirškime ir nacionalinių mokslų

Vis dėlto Vokietijoje dirbantis prof. Manfredas Kleinas, kilęs iš Austrijos,

Poetas Antanas A. Jonynas, leidyklos „Apostrofa“ direktorė ir knygos redaktorė Giedrė Kadžiulytė, redaktorė Palmira Mikėnaitė ir prof. Reiną Raudą

Lietuviai estui atrodo stropių vykdytojų tauta (2)

Prof. Reino Raudo knygos „Hektoras ir Bernardas“ pristatymas tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje: japonologai Arūnas Gelūnas ir Reiną Raudas, kultūros filosofas Leonidas Donskis ir aktorai Jūratė Vilūnaitė, Aleksas Kazanavičius bei Aleksandras Kleinas

panašiais atvejais linkęs kaltinti ne vien mažų tautų atstovus, kad jie nerašo didžiųjų tautų kalbomis. Jeigu vokiečiai istorikai nesimoko lietuvių kalbos, manydami, kad pakaks rusų ir lenkų šaltinių, tai jų pačių problema. Taip teigia prof. M. Kleinas.

Jei kalbame apie Lietuvos istoriją rašančius istorikus, tada ištis lietuvių kalbos mokytis svarbu. Tačiau jei kalbėsime apie Vokietijos branduolinės fizikos problematiką, tai nesąmoninga būtų priekaištauti tiems fizikams, kad jie nesimoko estų ar lietuvių kalbos. Tą patį būtų galima pasakyti, pavyzdžiui, apie genų technologijas. Beje, Estijoje vyrauja nuomonė, kad šios srities tyrinėjimuose estai yra pasiekę labai didelių tarptautinių laimėjimų. (Mano paties nuomonė dėl to sukkelto bumo yra kiek kitokia.) Vis dėlto niekam nė į galvą nešautų mintis, kad Amerikos universitetų genų technologai dabar turėtų mokytis estų kalbos.

Vis dėlto didelė klaida tuos pačius kriterijus taikyti tiksliesiems, technologiniams ir humanitariniams mokslams.

Iš humanitarinių skirčiau vadinamuosius nacionalinius mokslus. Jei kalbame apie estų kalbos gramatiką, prozodiją, metriką, poetiką, arba senovinį estų kalendorių, tai tos srities straipsnį išspausdinti angliškai yra daug lengviau, negu publikuoti Estijoje. Taip yra dėl to, kad patys kompetentingiausi šių sričių kritikai yra patys estai, o kitų šalių tyrinėtojai, kurie gilinasi į šią sritį, be abejo, išmoksta estų kalbos. Bet jei kalbame apie filosofiją, tai šis klausimas tampa šiek tiek labiau komplikuoatas. Viena vertus, filosofija labai priklaus-

so nuo konkrečios kalbos tekstų. Antra vertus, jei ateina nauja filosofinė mintis, kilusi konkrečios kalbos tekstuose, tai ta mintimi dalytis jau kaip grynios teorijos lauke būtina ir su kitomis tautomis.

Todėl skirčiau humanitarinius ir vadinamuosius nacionalinius mokslus, kurių atstovai užsiima konkrečios tautinės terpės, tradicijų nagrinėjimu ir panašiai. Savaiame suprantama, kad tyrinėjant tokią sritį būtina estų ar lietuvių kalba. Bet štai estų archeologai jau skundžiasi, kad tyrinėja bendrą teritoriją su latviais ir lietuviais, bet visi rašo straipsnius savo kalbomis. Tačiau labai svarbu, kad vieni kitų darbus perskaitytų visi suinteresuoti tyrinėtojai. Tad gal prasmingiau būtų naudoti visiems suprantamą vieną kalbą.

Savi vis dar dalija saviems

Užsiminėte apie Lietuvos ir Latvijos aukštojo mokslo sistemos tam tikrą uždaramumą, bent jau lyginant su Estijoje priimta sistema. O kaip moksle, ar mes taip pat Jums atrodome vis dar pernelyg uždari?

Nedrįsčiau teigti, kad esu labai gerai susipažinęs, kaip dabar veikia Lietuvos mokslo sistema. Estijos mokslo sistemai turiu labai daug kritiškų pastabų. Patys principai gal ir teisingi, bet ydingas jų praktinis taikymas. Pirmiausia stinga skaidrumo – vis dar negalime teigti, kad viskas vyksta pagal tam tikras procedūrinės normas ir kad visada žinome, kaip priimami sprendimai. Daug kam vis dar atrodo, kad savi dalija saviems, sugalvoja daugybę būdų, kaip išvengti objektyvaus vertinimo.

Turbūt būtų sunku pateikti konkrečių pavyzdžių, kurie tuos įtarimus patvirtintų ar paneigtų, bet jei žmogus sėdi komisijoje, kur svarstoma jo grupės narių paraiška, tai jau nėra gerai. Nepakanka to, kad jis minutei kitai išeitų už durų, kol svarstomas tas klausimas. Manau, visi žino, kaip vyksta tokie dalykai, o taip būti neturėtų. Dabar, kai mane išrinko Talino universiteto rektoriumi, turėsiu daugiau galimybių tokius trūkumus kelti į viešumą.

Ar tokiose mažose šalyse kaip Estija ir Lietuva iš principo įmanomas visiškai objektyvumas ir skaidrumas? Juk čia – pusbrolių ir pusseserių kraštas.

Paprastas pasiūlymas: paraiškos turėtų būti teikiamos anonimiškai, o ekspertus būtina kviestis iš užsienio. Kiekvienas ekspertas turėtų peržvelgti ne vieną, o visas tos srities paraiškas. Būtina lyginti įvairius pasiūlymus. Jeigu kultū įtarimas, kad ekspertai rėmėsi nepakankamais duomenimis, komisijos reikalas būtų tai patikrinti. Visi asmenys, kurie susiję su konkrečiu universitetu (ne su fakultetu, katedra ar laboratorija), teikiančiu paraišką, apskritai neturėtų balsuoti priimant sprendimus.

Lietuviai – stropių vykdytojų tauta

Jei pripažįstame universiteto autonomiją, tai, matyt, reikia užtikrinti ir tam tikrą laisvę naudotis ta autonomija. Lietuvoje entuziastingai buvo kovojama dėl universitetų autonomijos ir laisvių, bet dabar nuolat girdime kritiškus balsus dėl „pernelyg nežabotos“ autonomijos. Norima didinti universitetų tarybų vaidmenį, kai kas jau siūlo ne rinkti, o skirti ir tvirtinti rektorius. O kaip Estijoje?

Viena vertus esu didelis universitetų autonomijos ir laisvės šalininkas, antra vertus, jeigu ta autonomija ir laisvė naudojama siekiant pratęsti stagnatorišką ar net korumpuotą praktiką, galime tik apgailauti. Man atrodo, Lietuvos visuomenė nuo Estijos skiriasi tuo, kad Lietuvoje labai daug hierarchiškumo. Viršininkui pasiūlius, visiems kitiems lieka vienintelis pasirinkimas – tylėti ir stropiai vykdyti.

Estijoje vis dėlto gal labiau išsivysčiusios pilietinės visuomenės struktūros, tad žmonės gali drąsiau reikšti savo nuomonę. Lietuvoje jaučiu esant pernelyg daug susvetimėjimo, dažnai pasitaiko tokių atvejų, kai žmonės vengia atvirai reikštis, bijo „šakotis“, nes už tai gali būti nubausiti. Suprantu, kad žmogui skirtas tik vienas gyvenimas, bet norint gyventi oriai, negalima nutylėti pastebėtų neigiamų reiškinių.

Lietuva didžiuojasi savo buvusia valstybe – Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, karaliumi Mindaugu ir daugeliu bendrų su Lenkija karalių, kurių gyslomis tekėjo ir Gedimainičių kraujas. Taigi turime seną valstybingumo patirtį. Estai ir latviai tokių valstybių nebuvo sukūrę, bet štai pilietinės visuomenės tradiciją Estijoje Jūs pastebite esant gilesnę negu Lietuvoje. Kaip čia dabar yra? Istorinis paradoksas?

Valstybingumo turėjimas ir to valstybingumo tradicijų gyvavimas tautos kultūroje vis dėlto yra du skirtingi dalykai. Juk Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę pakeitė daugiau kaip šimtmetį trukęs kolonijinis Rusijos carizmo režimas. Tuo metu, kai Estijoje ir Latvijoje vyko pirmasis tautinis atgimimas, Lietuva su Lenkija dalyvavo sukilimuose, o juos pralaimėjusi patyrė didžiulį rusinimo politikos spaudimą. Estai ir latviai ėjo pažangos keliu, o Lietuva tuo metu išgyveno knygnešių gadynę, neturėjo nei lietuviškos mokyklos, nei galimybės plėtoti savo kultūrą.

Kai kurie hierarchinės sistemos dalykai ateina iš katalikybės. Pastebiu bendrų bruožų tarp Lietuvos ir Ispanijos arba Portugalijos. Estijoje išivirtinusiame protestantizme tarp žmogaus ir Dievo nėra tarpininko, o katalikybėje visada yra kažkas, kas už mane skaito Šventąjį Raštą. Taip pat yra „kažkas“, kas už mane skaito įstatymus ir nurodo, ką turiu daryti.

Ar manote, kad katalikybė mažiau už protestantizmą suderinama su pilietinės visuomenės raida?

Šito neteigiu, nemanau, kad katalikybei sunkiau sugyventi su pilietine visuomene. Tiesiog katalikiškoje visuomenėje yra tokių reiškinių, į kuriuos reikėtų kreipti daugiau dėmesio.

Vilniaus knygų karnavalas

Susitikome Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje, kurioje buvo pristatyta į lietuvių kalbą išversta Jūsų knyga „Hektoras ir Bernardas“. Kokį įspūdį Jums padarė Knygų mugė?

Man labai patiko. Tiek daug žmonių ateina, domisi ir perka knygas. Dar prieš mugę mane truputį iš-

Paskutinė akimirka prieš knygos „Hektoras ir Bernardas“ pristatymą: Reiną Raudas, leidyklos „Apostrofa“ direktorė Giedrė Kadžiulytė ir Leonidas Donskis

gąsdino organizatoriai, pasakė, kad mano knygos pristatymas vyks 500 vietų salėje. Dar labiau nustebau, kai per knygos pristatymą visa ši salė buvo pilna žmonių, kuriems įdomu – man tai buvo labai maloni staigmena. Estijoje į knygų mugės taip pat ateina nemažai žmonių, bet į mano knygos pristatymą tikrai tiek nebūtų susirinke.

Kaip Jums atrodo, kur glūdi tokio susidomėjimo knyga šaknys?

Gal tai tradicija domėtis masiniais renginiais, lietuvių pamėgto teatrališkumo pasireiškimas, virstantis net knygų karnavalu. Be to, kiekvienas gali būti tikras, kad knygų mugėje susitiks su draugais ir įdomiais

žmonėmis. Man tai siejasi su Vilniuje vykstančiomis garsiosiomis Kaziuko mugėmis, kuriose galime pamatyti spalvingų verbų ir puikių rankdarbių. Visi šie dalykai gal ir yra ta priežastis, kodėl tokie masiniai renginiai kaip knygų mugės Lietuvoje turi didesnę pasisekimą negu Estijoje.

Kur masiniai renginiai, ten beveik neišvengiama ir tam tikra kičo dozė.

Turiu pažymėti, kad pastaruoju metu Lietuvos knygų leidyklų vadyba labai inteligentiška. Bent jau leidyklų veikloje nieko kičinio nemačiau, tiesa, buvau labiausiai užsiėmęs savo paties knygos pristatymu.

Tačiau to kičo pakanka matant, kokių autorių knygas leisti kartais pasirenka leidykla, kaip pataikaujama masiniam ir toli gražu ne pačiam išrankiausia skaitytojo skoniui. Kuo nepadoriau, kuo daugiau nešvankybių, tuo geriau. Kartais atrodo, kad tai svarbiausias kriterijus, pagal kurį leidėjai pasirenka knygas.

Tam tikra prasme tai žemo skonio ugdymas. Pastebėjau, kad ta žemo lygio literatūra patinka ne leidėjams, bet tam tikriems leidyklose dirbantiems asmenims, dažniausiai vadybininkams. Jie mano, kad leidžiant tokią literatūrą galima susižerti didelį pelną, nors tikrai taip nėra. Estų teatre buvo keli atvejai, kai bet kokia kaina norėta pritraukti naujų žiūrovų – statyta frivoliškesnių pjesių. Tai buvo geras teatras, jo salė visada būdavo pilna žiūrovų, bet frivoliškomis pjesėmis norėta pritraukti tuos žiūrovus, kurie į teatrą nevaikščiojo. Ir ką gi? Pigaus teatro publika į spektaklius vaikščioti taip ir nepradėjo, o savo senus ištikimus žiūrovus teatras ėmė prarasti, nes jų netraukė pigios komedijos ir lėkštas humoras.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Tarptautinės aukštosios vadybos mokyklos (ISM) Vadybos ir ekonomikos universiteto rektorius dr. Virginijus Kundrotas, VU Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedros estų kalbos dėstytoja Tiina Kettler ir Reinas Raudas

SKELBIAMI LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJOS NARIŲ EKSPERTŲ RINKIMAI

Lietuvos mokslų akademijos prezidentas 2006-03-28 d. nutarimu skelbia narių ekspertų rinkimus MA mokslų skyriuose, remiantis MA statuto 21 punktu, į šias laisvas vietas:

Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriuje:

ekonomikos (1 vieta);
filosofijos (1 vieta);
istorijos (1 vieta);
komunikacijos ir informacijos (1 vieta);
sociologijos (1 vieta);
teisės (1 vieta);
vadybos (1 vieta).

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyriuje:

chemijos (3 vietos);
fizikos (3 vietos);
matematikos (1 vieta).

Biologijos, medicinos ir geomokslų skyriuje:

biologijos (3 vietos);
medicinos (3 vietos).

Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriuje:

agronomijos (1 vieta);
žemės ūkio ir aplinkos inžinerijos (1 vieta).

Technikos mokslų skyriuje:

elektronikos (1 vieta);
energetikos (2 vietos);
informatikos (1 vieta);
mechanikos (2 vietos);
medžiagotyros (1 vieta);
statybos (2 vietos).

Lietuvos mokslų akademijos nariais ekspertais renkami žymūs Lietuvos mokslininkai penkeriems metams.

Mokslų ir studijų institucijų senatai (tarybos), MA tikrieji nariai ir nariai korespondentai turi teisę per 1 mėnesį nuo laisvų vietų paskelbimo dienos (2006-03-29) iškelti kandidatus pagal skelbime nurodytas mokslų kryptis ir raštu pranešti keliamų kandidatų pavardes bei siūlymų motyvus. Kartu pateikiami kandidatų biografiniai (CV), taip pat asmens dokumentų duomenys, mokslų laipsnio ir vardo diplomų kopijos, nuotrauka, mokslinės veiklos apžvalga ir spausdintų mokslų darbų sąrašas.

Dokumentus pateikti Lietuvos mokslų akademijai (1 kab., Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius). Informacija tel. (8 ~ 5) 261 3651, 212 5113 bei interneto svetainėje <http://neris.mii.lt/LMA> (tinklalapio skyriuje INFORMUOJAME, MA STATUTAS).

Ar reikia Lietuvai ECTS kredito?

RAIMONDA MARKEVIČIENĖ

Ko gero, Lietuvos akademinė bendruomenei nebereikia aiškinti, kas yra ECTS (Europinė kreditų kaupimo ir perkėlimo sistema). Apie ją yra girdėjęs kiekvienas, kas susidūrė su studentų mainais Europoje ar mėgino pateikti savo dėstomų dalykų aprašus pagal europinius standartus.

Pradėta kurti 1989 m., bandyta iki 1996 m. (tada dar tik kreditų perkėlimo sistema), dabar ECTS tvirtai žengia į Europos aukštojo mokslo sistemą, stumdama į praeitį humboltiškojo modelio studijas ir jų sampratą. Iš tiesų ECTS tampa vienu iš kertinių Bolonijos proceso akmenų, leidžiančių tikėtis, kad skirtingos švietimo sistemos gali „susišnekėti“ neprarasdamos nacionalinio savitumo, o pavienio individo patirtis bei kompetencijos gali būti išreikštos formalia, visiems suprantama akademinė kalba.

ECTS buvo kuriama kaip sistema, kurios pagrindinis uždavinys – palengvinti studentų mainus ir mobilių studentų dalią jiems išvykus studijuoti svetur ir grįžus. Šioje sistemoje buvo sukurti ir diegiami tokie dokumentai kaip studijų sutartis, akademinė pažyma bei ECTS informacinis paketas. Tačiau neabejotinai didžiausias sistemos laimėjimas yra studento darbo laiko grindžiamas kreditas ir sutarimas, kad vieni mokslų metai prilyginami 60 ECTS kreditų. Skaičius 60 buvo pasirinktas neatsitiktinai, o todėl, kad jis dalijasi į visus sveikuosius skaičius iki 6. Taigi mainų studentams galima sudaryti metines, semestro ar trimestro studijų programas, o kuriant naujas studijų programas kreditus galima naudoti kaip „statybinius blokus“, siūlant, pavyzdžiui, 5, 10, 15 ir t. t. kreditų dalykus.

Lietuva, jau nuo 1990-ųjų pradžios vykdydama aukštojo mokslo reformas vieną po kitos, deja, dar nespėjo, o gal ir nenorėjo apsidairyti Europoje ir pamėginti įsisamontinti, kasgi vyksta aukštojo mokslo srityje europiniame lygmenyje. Dažnai galima išgirsti sakant, kad ECTS Lietuvoje jau įdiegta. Tokie teiginiai rodo, kad ECTS mažų mažiausiai neskiriama nuo su ECTS derančios kreditų sistemos.

Bergeno švietimo ministrų susitikimui, vykusiam 2005 m. gegužės mėn., visos Europos Sąjungos šalys turėjo pateikti Bolonijos proceso įgyvendinimo ataskaitas. Gavus įvertinimą, per Lietuvą vėl nusirito nepasitenkinimo bruzdesys: nors visos studijų programos naudoja kreditus, tačiau ECTS diegimas penkių balų sistemoje įvertintas tik trejetu. Iš tiesų – taip, nes trejetuku vertinamos tos šalys, kurios turi nacionalinę kreditų sistemą, derančią su ECTS. Taigi, kol mūsų Aukštojo mokslo įstatymas deklaruos, kad vieni mokslų metai prilyginami 40 kreditų, aukštesnio įvertinimo šalis negaus. Nepatenkinti balsai vėl tvirtina: visada buvo deklaruojama, kad ECTS diegiama savanoriškai, o dabar pasirodo, jog sistema vis dėlto priverstinė. Kritikams tenka priminti, kad gyvenimas eina į priekį ir reiktų aiškiai skirti pirmąją ECTS stadiją – ECTS kreditų perkėlimui, nuo antrosios – ECTS kreditų kaupimui. Iš tiesų ECTS kreditų perkėli-

mui naudojo tik nedidelė grupelė dėstytojų ir administracijos darbuotojų, taip pat mainų programose dalyvaujantys studentai. ECTS kreditų kaupimui – tai sistema, apimanti visą instituciją. Ši sistema buvo diegiama ne per vieną naktį, o nuėjo gana nelengvą išbandymų kelią. 1990-ųjų viduryje buvo atlikta ECTS tinkamumo kreditų kaupimui studija. 1999 m. apie ją jau kalbama Bolonijos deklaracijoje, 2002 m. Europos Universitetų Asociacijos Ciūricho konferencijoje universitetų rektorai pritaria ECTS diegimui. Sistema galutinai įtvirtinta 2003 m. švietimo ministrų susitikimo Berlyno komunikatu. Taigi prievartą reiktų skirti nuo susitarimo dėl bendrų principų.

Tačiau rodiklių vertinimus palikime politikams ir pasidomėkime, ką ECTS kreditas reiškia akademiniam pasauliui. Gal iš tiesų neverta „skubotai“ mėgdžioti Vakarų Europos universitetų, įvedančių ECTS kreditą, ar savo įprastus kreditus keičiančių į ECTS?

Ko gero reiktų pradėti nuo paties kredito apibrėžimo. Prisiminkime, ECTS perkėlimui kreditą apibrėžė kaip santykinį studento darbo apimtį, „kiekybiškai atspindintį darbo apimtį, skiriamą kiekvienam dėstomam dalykui, viso darbo kiekio, skiriamo vieneriems mokslų metams, atžvilgiu, t.y. paskaitoms, praktiniams užsėmimams, seminarams, individualioms studijoms ir t.t.“ (ECTS User's Guide, 1998). ECTS kreditų kaupimui įveda dar vieną parametą – kredito apibrėžimą – tai mokymosi išdavos. Dabar studento darbo apimtį apibrėžiama kaip laikas, kurio reikia, kad vidutinis studentas galėtų įvykdyti visą suplanuotą studijų veiklą ir pasiekti mokymosi rezultatų, numatytų konkrečiam dalykui ar visai studijų programai. Išsaugodamas savo santykinę (60 kreditų per metus), kreditas įgyja ir absoliučią vertę. Tai išryškėja nacionalinėse aukštojo mokslo švietimo sistemose, kurios aiškiai apibrėžia metinį studento darbo laiką. Daugeliu atveju europinės sistemos mokslų metus apibrėžia 1500–1800 santykinų studento darbo valandų per metus, taigi ir sutartos 1 ECTS kredito normos yra 25–30 darbo valandų. Kitaip tariant, yra deklaruojama, kad Lietuvos studentas turi dirbti maždaug 1600 santykinų valandų per mokslų metus. Taigi, absoliuti ECTS kredito vertė mūsų sistemoje būtų maždaug 27 studento darbo valandos. Tačiau makro perspektyvoje kreditas lieka santykinis todėl, kad ir Lietuvos, ir Italijos studentas turi surinkti

60 kreditų per metus, nors Lietuvos studentas dirba 1600, o, pavyzdžiui, Italijos studentas 1800 santykinų darbo valandų.

Galima sakyti, kad tai, nepopuliariai kalbant, savotiškas aukštojo mokslo standartizavimas. Bet mes kalbame apie darbo dienos trukmę, o juk studentai turi tas pačias dvidešimt keturias valandas per parą, kaip ir visi. Taigi, kai studijų programoje aprašomi tikslai ir kompetencijos bei įgūdžiai, kuriuos turi pasiekti studentai, programos kūrėjai turi puikiai suprasti, kad tiems įgūdžiams ir tikslams pasiekti yra skiriama tik tiek konkretaus laiko. Toks kredito naudojimas neabejotinai diktuoja patį studijų programų kūrimą (prisiminkime ir palankų skaičių 60) ir poreikį maksimaliai jas racionalizuoti. Kreditas tampa vienu iš lyginimo ir kokybės vertinimo kriterijų: kodėl toms pačioms kompetencijoms pasiekti vienoje aukštojo mokykloje reikia skirti daugiau laiko ir pastangų nei kitoje? Taigi, naudojimas ECTS kredito, kurio pagrindas yra laikas bei studento žinios, supratimas ir gebėjimai, o ne dėstytojo darbas (pagal humboltiškąjį modelį, žinios, „sumaitinamos“, bet toliau nesidomima, ar studentas geba jomis naudotis), žymi posūkį į naują studijų sampratą ir naujus tikslus tiek aukštojo mokslo sistemose, tiek ir pavienėse institucijose.

Kaip žinia, Bolonijos proceso tikslus šiuo metu apibrėžia trys pagrindinės kryptys: kvalifikacijų sąrangų (europinės bei nacionalinių) kūrimas, kokybės užtikrinimas ir pripažinimas. ECTS kreditai gali būti ir jau yra taikomi visose trijose srityse. Kalbant apie europinę kvalifikacijų sąrangą, galima prisiminti Dublino deskriptorius ir Helsinkio seminario rekomendacijas, kur ECTS kreditais buvo apibrėžta pirmosios ir antrosios studijų pakopų trukmė. Mokymosi rezultatai, studento darbo laikas ir studijų programos struktūra neabejotinai leidžia įvertinti kokybę ir spręsti, ar tam tikras išsilavinimas bei kvalifikacija gali būti pripažįstama kitoje šalyje.

Manyčiau, šių argumentų turėtų užtekti pagrįsti teiginiui, kad ECTS kreditas yra vienas kertinių akmenų, ant kurių statomas Europos Aukštasis mokslas. Tad ar mums jo reikia? O gal ir toliau mechaniską nacionalinio kredito taikymą mėginsime priešinti atsirandančiai naujai aukštojo mokslo sampratai? O klausimas, ar Lietuvos aukštosioms mokykloms reiktų pereinamojo laikotarpio keisti kreditus, – tai jau kito pokalbio tema.

Senoji Vilniaus Alma Mater

Atkelta iš 1 p.

narius ar bent jau jų būrelius, nors pranešimuose ir bus minimos Europos Sąjungos direktyvos, kurios ragina visuomenines organizacijas pirmiausia rūpintis kiekvienu savo nariu, konkrečiu mokslininku, atstovauti būtent jų interesams, nes ir taip daug atstovaujančiųjų institucijoms.

Labai gaila, bet suvažiavime neišgirdome apie Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, juo labiau Kaltinėnų mokslinio gyvenimo sunkumus. Nejau problemų kyla tik Vilniuje, jos matomos tik per sostinėje dirbančiųjų okuliarus? Užteko keliais sakiniais persimesti su Šiaulių universiteto prof. Aloyzu Gudavičiumi ir tapo aišku, kad regionų universitetai susiduria su specifinėmis problemomis, kurios Vilniui nė motais, nes sostinei rūpi ne tai.

Geras ponas neateis

Bene svarbiausia šio Mokslininkų sąjungos suvažiavimo ypatybė – ryškus posūkis į humanitarinių ir socialinių mokslų problematiką. Jai šiame suvažiavime atstovavo dvi ryškios asmenybės – Mykolo Romerio universiteto profesorius Antanas Kulakauskas ir Vytauto Didžiojo universiteto profesorius Egidijus Aleksandravičius.

Mokslininkai kaip interesų grupė ir jos vaidmuo Lietuvos mokslo politikoje – tai A. Kulakausko pranešimo tema. Taigi per interesų grupės poreikius pamėginta pažvelgti į mokslininkus kaip į potencialią profesinę grupę, atsakyti į klausimą, kokia jos įtaka Lietuvos mokslo politikai. Tai ir mėginimas atsakyti į klausimą, kodėl šalyje mokslo ir studijų politika netenkina daugumos mokslininkų. Jų įsitikinimu, valdžia skiria mokslui mažai lėšų, priima mažų mažiausiai keistus mokslo vertinimo kriterijus. Valdžia teigia, kad mokslo įtaka pramonei ir ūkiui pernelyg menka, esą dabartinį mokslo potencialą Lietuvos biudžetui išlaikyti per brangu.

Gyvenama laukimu: ateis gerai mokslą vertinantys administratoriai, priims gerus įstatymus, protingus reglamentus, ir viskas pasikeis...

Naivu to tikėtis, nes be pačių mokslininkų susiorganizavimo, teigia A. Kulakauskas, niekas į gera nepasikeis. Neprotingi įstatymai ir reglamentai bus keičiami kitais, ne ką geresniais.

Vadinasi, mokslo ir pačių moks-

Ilgoje distancijoje reikia antro kvėpavimo

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Tuoju prasidės Lietuvos mokslininkų sąjungos suvažiavimas

lininkų likimas yra jų pačių rankose, bet tada pirmiausia reikia pasijusti savo interesų gynimo grupės nariais.

laikyti interesų grupę. Taigi mokslininkai atitinka šiuos reikalavimus.

Beje, pagal A. Kulakausko išsakytus kriterijus, žvejai ir medžiotojai yra interesų grupės nariai, o kolekcininkai ir filatelistai – ne, nes tenkina asmeninį, o ne visuomeninį interesą.

Akademinė savivalda liko formalumas

Svarbus mokslininkų interesų grupės susiorganizavimo laipsnis ir pobūdis, nes nuo to priklauso galimybė daryti įtaką valdžios politikai ir veikti visuomenės bei valstybės gyvenimą. Į mokslininkus bus atsižvelgiama tada, kai jie patys aiškiai žinos, ko nori. Ar šiandien žino? Būtų geriausia, jei į šį klausimą patys mokslininkai ir atsakytų.

Kokiai interesų grupei politinės sociologijos ar politologijos požiūriu priklauso Lietuvos mokslininkai? Neasocijuotai, t. y. formalios organizacijos neturinčiai grupei, kuriai priklauso žmonės, siejami vienodų interesų. Pasak A. Kulakausko, šiandien Lietuvos mokslininkai per silpnai susiorganizavę, kad galėtų veiksmingai reikšti savo interesus, kovoti už juos.

Konkrečių institucinių interesų grupių pavyzdžiais gali būti mokslo

ir studijų institucijos – universitetai, mokslo institutai. Taigi šalies mokslininkai yra atskirų institucinių interesų grupių nariai. Negana to, visuomenės ir valdžios akyse Lietuvos mokslui šiuo metu kaip tik ir atstovaujama tik per institucines grupes. Atstovavimo pobūdis priklauso nuo organizuotumo ir psichologinio klimato pačiose institucijose.

Pranešėjas akademinėje, apskritai mokslo ir studijų institucijų gyvenime pastebi procesus, kurie

Suvažiavimo dalyviai

primena „šliaužiantį“ sugrįžimą prie administracinio komandinio valdymo modelio. XX a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje kai kuriose aukštosiose mokyklose (pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo universitete) būta akademinės savivaldos, o šiandien ji tik formali. Į Lietuvą grįžo ta pati „savivaldos“ sistema, kuri Michailo Gorbačiovo laikais vadinta administracine komandine. Nuostabiau, kad pati profesūra ir dėstytojai tai laiko normaliu dalyku, o jei ko ir pageidauja, tai tik to, kad „komandotojai“, t. y., administratoriai, užtikrintų geresnį finansavimą ir toleruotų bent jau išorinį demokratiškumą. Taigi principai pamiršti, atiduoti už gardžios putros šaukštą.

„Esant tokia sistemai, jokių ryškesnių pokyčių Lietuvos mokslo politikoje negali būti“, – tokia A. Kulakausko išvada. Esamomis sąlygomis šalies mokslo bendruomenei (jei tokia egzistuoja) atstovauja institucijų administratoriai arba jų pagrindu susikūrusios grupės (Rekto-

rių konferencija, Mokslo institutų direktorių konferencija ir t. t.). Mokslininkų bendruomenė susiskaldžiusi administraciniu pagrindu, nėra jungiamosios grandies nacionaliniu mastu. Nacionalinį interesą pakeičia kova už savo institucijos finansavimą.

Kokia vieta šioje sistemoje galėtų tėti Lietuvos mokslininkų sąjungai, įsteigta beveik prieš 17 metų? Ji priklauso asocijuotųjų interesų grupių tipui, kuris, beje, bent jau vadovėliuose laikomas pagrindiniu interesų grupių tipu išsivysčiusiose ir stabilios demokratijos šalyse. Tokią grupę sudaro į organizaciją susibūrę piliečiai, siejami bendrų interesų ir siekiantys juos ginti.

Taigi teoriškai Mokslininkų sąjungos vieta lyg ir apibrėžta. Visa bėda, kad ši Sąjunga vienija tik labai nedidelę dalį šalies mokslininkų. Jos vietą A. Kulakauskas apibūdina tokiomis žodžiais: tai Sąjūdžio palikimas, kuris, užgesus mokslininkų visuomeniniam aktyvumui, nerado savo tikrosios ir deramos vietos pasikeitusios Lietuvos gyvenimo sąlygomis. Panašių relikvinių organizacijų esama ir daugiau: tai atskiroms mokslo šakoms atstovaujančios draugijos; kai kurios iš jų merdi, kitos dar parodo gyvybės ženklų. Kai nėra tokių institucijų sistemų ir jų asociacijos, neįmanoma atstovauti visiems mokslininkams.

Išvada? Mokslininkams reikia burtis į profesines asociacijas, o pastarosios turėtų jungtis kad ir į Mokslininkų sąjungą kaip kongresą. Tada bendroje asociacijoje ar sąjungoje būtų galima diskutuoti dėl bendrų dalykų ir dalytis tuo, ką pavyksta gauti iš valdžios ar visuomenės.

Prof. Antanas Kulakauskas klauso kolegų pranešimų

Kas yra toji interesų grupė? Tai bet kuri piliečių grupė, turinti tam tikrų interesų, kurių įgyvendinimas ar tenkinimas susijęs su visuomenės poreikiais ir valdžios vykdoma politika. Specifinių interesų turėtojus, jeigu jie tenkina šias dvi sąlygas, galima

siejami vienodų interesų. Pasak A. Kulakausko, šiandien Lietuvos mokslininkai per silpnai susiorganizavę, kad galėtų veiksmingai reikšti savo interesus, kovoti už juos.

Konkrečių institucinių interesų grupių pavyzdžiais gali būti mokslo

Salėje...

Jau pradeda veikti Profesoriaus Kazimiero Būgos lietuvių kalbos ir kultūros fondas. Fondo idėjos autorius ir steigėjas – dr. Gintautas Būga, garsiojo kalbininko profesoriaus Kazimiero Būgos sūnus.

Fondo tarybą sudaro pats Fondo steigėjas Gintautas Būga, kun. monsinjoras dr. Artūras Jagelavičius iš Vytauto Didžiojo universiteto, Lietuvių kalbos instituto tarybos pirmininkė doc. dr. Danguolė Mikulėnienė, mūsų žymus kalbininkas akademikas prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius ir advokatė Jūratė Zabielaite.

Kovo 21-ąją Lietuvių kalbos institute buvo pristatyti naujojo Fondo tikslai ir uždaviniai bei Fondo tarybos nariai.

Tikrasis Fondo įkūrimo „kaltininkas“ yra dr. Gintauto Būgos pranašis Vilijus Jonas Aleksandras (Willy Jonas Alexander), penktosios kartos prof. Kazimiero Būgos provai-kaitis, gimęs 2005 m. gruodžio 5-ąją, t. y. visai šalia žymiojo kalbininko mirties dienos.

Priminsime, kad 1924 m. birželį *Lietuvių kalbos žodyno* darbais rūpinęsis K. Būga, gavęs atostogų, išvyko į Aukštadvarį tyrinėti to krašto dzūkų tarmės ribos. Aukštadvaryje vyko mokytojų kursai, tad iš suvažiuavusiųjų K. Būga tikėjosi „prisižvejo-ti“ žodžių savo Žodynui. Rinkdamas medžiagą persišaldė, susirgo, kaip iš pradžių manyta, gripu. Temperatūra pakilo iki 40 °C, labai skaudėjo galvą. Liga persimetė į smegenis. Sveikata negerėjo ir K. Būgą pervežus į Kauną. Po aštuonių dienų ligonis buvo pervežtas į Karaliaučių, nes jo sveikata vis blogėjo. Profesoriumi K. Būgai buvo pripažintas smegenų gripas (*Gehirngrippe*). Tik rugpjūtį sveikata ėmė kiek gerėti, mažėjo galvos skausmai.

Spalį kalbininko K. Būgos sveikata kiek pasitaisė. Net ir sunkiai sirgdamas, jis rūpinosi Žodyno kortelėmis, kurių keturis pūdus buvo parsivežęs iš Permės, kai gavo teisę sugrįžti į Lietuvą. Į Karaliaučiaus ligoninę atvykusią aplankyti žmoną profesorius pirmiausia klausdavo apie dėžes su žodyno kortelėmis, o ne apie vaikus ar šeimą. Žmona turėdavo tikinti, kad dėžėms su kortelėmis pavojus negresia.

Lapkričį K. Būgos sveikata vėl pablogėjo. Lapkričio 25 d. jis buvo paralyžuotas, o naktį iš gruodžio 1-osios į 2-ąją mirė. Gruodžio 5-ąją greituoju traukiniu K. Būgos kūną į Kauną parvežė jo senas globėjas ir bičiulis prof. Eduardas Volteris.

Dr. Gintautas Būga klausosi akad. Zigmą Zinkevičiaus prisiminimų apie prof. Kazimiero Būgos „Rinktinių raštų“ rengimą

Įsteigtas Profesoriaus Kazimiero Būgos fondas

Profesoriaus Kazimiero Būgos lietuvių kalbos ir kultūros fondo tarybos nariai: monsinjoras dr. Artūras Jagelavičius, akad. Zigmas Zinkevičius, Fondo steigėjas dr. Gintautas Būga, Lietuvių kalbos instituto direktorė Jolanta Zabarskaitė, advokatė Jūratė Zabielaite ir dr. doc. Danguolė Mikulėnienė

Gruodžio 6-ąją Kazimieras Būga iškilmingai palaidotas Kauno kapinėse netoli savo mokytojo Kazimiero Jauniaus kapo.

Tokia istorija. G. Būga, norėdamas tą šeimai lemtingą dieną – gruodžio 5-ąją – įprasminti, per Kūčias nutarė steigti Profesoriaus Kazimiero Būgos fondą. Kaip teigė steigėjas, Fondo tikslas – tęsti profesoriaus K. Būgos darbus lietuvių kalbos ir kultūros labui. Fondo veiklą remti savo lėšomis pasiryžęs pats G. Būga. Tikimasi, kad Lietuvoje ir užsienyje atsiras ir daugiau kilnių aukotojų.

Dr. Danguolė Mikulėnienė sakė, kad Fondas pasiryžęs remti gabius gimnazistus, vyresniųjų klasių moksleivius, rašančius apie lietuvių kalbą ir kultūrą, taip pat studentus ir doktorantus lituanistus. Fondo taryba žada skelbti konkursus ir skirti premijas jaunesiems mokslininkams, kurie norės tobulintis užsienio universitetuose, padirbėti kitų šalių bibliotekose ir archyvuose. Taip norima prisidėti prie naujos lituanistų kartos ugdymo.

Fondo steigėjas G. Būga gyvena Švedijoje, bet turi kur apsistoti ir Kaune. Į Lietuvių kalbos institutą kovo 17 d. jis atvyko ne tuščiomis rankomis: Institutui padovanojo prof. Kazimiero Būgos 1922 m. lapkričio 10 d. Švietimo ministerijai rašyto pareiškimo originalą. Jame prašoma, kad spalio pabaigoje Švietimo ministerijai yra padavęs prašymą jaunesnysis leitenantas Bukota, norintis dirbti *Lietuvių kalbos žodyno* redakcijoje. K. Būga aiškina, kad

Bukota esąs tas žmogus, kurį Žodyno redakcija „seniai norėjo gauti“, bet du kartus prašyta Krašto apsaugos ministerija jo neišleido. O Švietimo ministerijos K. Būga prašo lėšų išlaikyti dar vieną darbininką Žodyno redakcijoje.

Kartu su K. Būgos pareiškimu Lietuvių kalbos institutui įteiktas Valstybės kontrolieriaus atsakymas: „Kadangi dabar gale metų būtina turime vengti išlaidų, kad neišeitų iš Steigiamojo Seimo patvirtintos šiems metams išlaidų sąmatos prie kitų, ir atsižvelgiant į tai, kad *Lietuvių kalbos žodynu* etatuose antras padėjėjas nenumatytas, šiuo turiu garbės Tamstoms pranešti, kad antrojo padėjėjo pareigas numatyta pratęsti Įstatymo numatytu keliu“, – rašo ir pasirašo valstybės kontrolierius. Dar pridurtina, kad šis prof. K. Būgos dokumento originalas ir Valstybės kontrolieriaus atsakymas apkeliavo kone pusę pasaulio: dr. G. Būga šiuos dokumentus gavo iš savo sesers Gražinos Būgaitės, su mama gyvenusios JAV.

Kaip matome, lietuvių kalbai ir anuomet kiek didesnio dėmesio nebuvo skiriama. Tik sunku pasakyti, ar tai paguodžia dabartinius šio baro darbininkus. Lietuvių kalbos institutui direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė džiaugėsi įkurtuoju Fondu. Kartu ji priminė: nuo Kazimiero Būgos prasidėjo daugelis lietuvių kalbos tyrinėjimo krypčių, nuo jo kartotekos prasidėjo ir didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* kūrimo darbai. Pradėtas 1902-aisiais, jis buvo baigtas 2002-aisiais, kai pagaliau išėjo XX Žodyno tomas. Viso amžiaus didysis Lietuvos mokslo projektas.

Per tiek metų didžiojo Žodyno kūrimas buvo kiek paprastinamas ir keičiamas, ne visos prof. Kazimiero Būgos idėjos jame įgyvendintos. Kad ir jo tyrinėtoji etimologija, tikriniai vardai. Pasak J. Zabarskaitės, šie žymiojo kalbininko sumanymai bus įgyvendinti šiuo metu kuriamoje Nacionalinėje kalbos išteklių duomenų bazėje. Joje atsiras vietos vietovardžiams, tarmių faktams, kalbos vartojimo ir panašioms dalykams.

Prof. K. Būgos mokslinio palikimo tyrinėtojas akad. Zigmas Zinkevičius prisiminė, kaip XX a. šeštojo dešimtmečio pabaigoje atsirado ga-

limybė išleisti žymiojo kalbininko Kazimiero Būgos *Rinktinių raštus*. Buvo Nikitos Chruščiovo „atšilimo“ metai, ir Lietuvoje suspėta tuo pasinaudoti. Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidyklos vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoju tuomet dirbo kalbininkas Jonas Kabelka, didelis Kazimiero Būgos gerbėjas ir iš tikrųjų svarbiausias leidyklos asmuo. Štai tada ir buvo nutarta imtis lietuvių kalbinio palikimo leidybos darbų. Užsimota leisti Kazimiero Būgos, Jono Jablonskio ir Kazimiero Jauniaus raštus. Deja, K. Jauniaus išėjo tik maža raštų dalelytė.

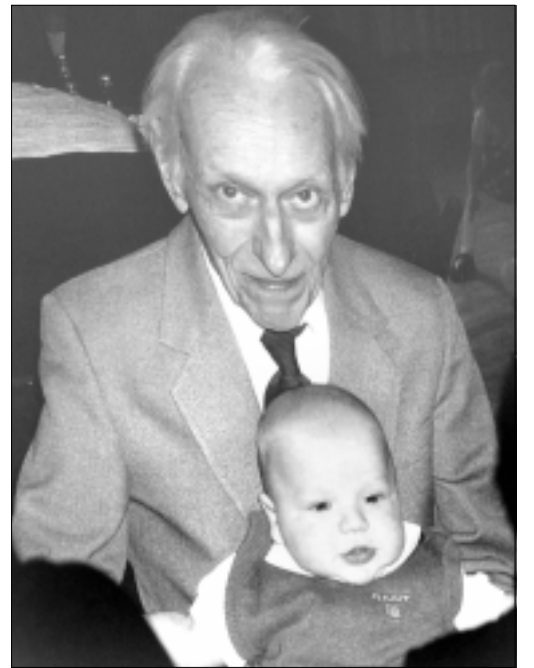
Z. Zinkevičiui teko imtis sunkiausio darbo – leisti K. Būgos raštus, tuo metu išblaškytus po visus pašalius. Kai kas jau buvo išspausdinta mažuose laikraščiuose ir ne tiek jau daug didžiuosiuose dienraščiuose. Rašyta skirtingu laiku, todėl raštų sudarytoji pirmiausia reikėjo suvienodinti rašybą. K. Būgos raštų šriftai buvo labai sudėtingi, spaustuvė tokių neturėjo, tad kilo didelių sunkumų. Būta net komišku atveju. Leidyklos direktoriui T. Butkui Z. Zinkevičius pasiguodė, kad neradus reikalingų šriftų, neišeis K. Būgos *Rinktinių raštai*. Tuomet T. Butkus paprašė Z. Zinkevičiaus parinkti kurį nors K. Būgos tekstą, išspausdintą tarpukario Lietuvoje sudėtingais šriftais, – jis tuos reikalus sutvarkysias. Z. Zinkevičiaus parinktą patį sudėtingiausią šrifto požiūriu Kazimiero Būgos teksto puslapį T. Butkus pasiuntė Karolio Poželos spaustuvės (prieš karą vadinosi *Švyturys*) direktoriui su klausimu: ar neįmanoma išspausdinti K. Būgos knygos tokiais šriftais?.. Gavo neigiamą direktoriaus atsakymą: „Jokių techninių galimybių...“ Tada T. Butkus LKP CK vadovams pareiškė: „Spaustuvės vadovybė taip nugyveno savo spaustuvę, kad 1922 m. tokį tekstą galėjo išspausdinti, o

dabar nebegali“. Nežinia, kokių priemonių imtasi, bet nuo to laiko spaustuvė parūpindavo visus reikiamus šriftus. Taigi ir K. Būgos *Rinktinių raštų* 3 tomai (1958–1961 m.) ir atskiras rodyklių tomas (1962 m.) sėkmingai buvo išleisti.

Prisiminęs tą istoriją, Z. Zinkevičius pasidžiaugė, kad įsteigtasis Kazimiero Būgos fondas bus labai naudingas lituanistikos mokslui ir praktikai.

Monsinjoras dr. Artūras Jagelavičius priminė, kad sunkiausiais lietuvių tautai ir lietuvių kalbai laikais Lietuvos dvasininkai, tarp kurių buvo ir kalbininkų – Antanas Baranauskas, Kazimieras Jaunius ir kiti, – labai daug nuveikė, kad lietuvių kalba būtų tyrinėjama, kad ji neišnyktų. Monsinjoro žodžiais tariant, svarbu, kad vaikas Dievo vardą išgirstų gimtąja kalba, kad apie gyvenimo prasmę mąstyty gimtosios kalbos žodžiais. Dr. Artūras Jagelavičius žadėjo siekti, kad ir mūsų dvasininkų lietuvių kalba būtų gerinama, tobulinama. Bažnyčiose turi skambėti taisyklingas lietuviškas žodis.

Neliko abejinga Fondo steigimui Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, kurios sekretorius Alvydas Puodžiukas, kuriojan-tis mokyklas, trumpame sveikinimo žodyje pabrėžė įsteigtojo Fondo svarbą jaunajai kartai. Kalbos mokėjimas – tai ir pilietiškumo ugdymas, – pabrėžė sekretorius. Šiuo metu ministerijoje kuriama nauja lietuvių kalbos egzaminų struktūra, kelianti ne tik mokytojų ir mokinių susidomėjimą, bet, aišku, ir nerimą... Sekretorius džiaugėsi, kad Fondo veikla bus įamžintas Kazimiero Būgos

Profesoriaus Kazimiero Būgos sūnus dr. Gintautas Būga su Fondo įkūrimo „kaltininku“ provaikiaičiu Vilijum Jonu Aleksandru

vardas. O neseniai, vos prieš metus Dusetų Kazimiero Būgos vidurinei mokyklai buvo suteiktas gimnazijos statusas. Tai irgi svarbu, nes ne tiek jau daug Lietuvoje miestelių, kuriuose veikė gimnazijos.

Alvydas Puodžiukas įteikė ministerijos padėkos raštą Kazimiero Būgos fondo steigėjui Gintautui Būgai už paramą lietuvių kalbai ir kultūrai.

Profesoriaus Kazimiero Būgos fondo steigėjas G. Būga žada dalį turimo archyvinio fondo perduoti saugoti Lietuvių kalbos institutui.

Ir kaip galime bent pabaigoje nepaminėti, kad Kazimiero Būgos dukters Gražinos Būgaitės austa tautinė juostelė brolio Gintauto Būgos buvo padovanota *Rinktinių raštų* sudarytoji Zigmui Zinkevičiui, taip išsaugojusiam mokslinį Kazimiero Būgos palikimą.

Atkelta iš 1 p.

globalioje erdvėje niekas iš šalies mums šių klausimų nepadės spręsti, o valdžios vyrams, atrodo, rūpi ne tai.

B. Stundžienė paragino dar kartą pasitarti dėl pagrindinių lituanistikos mokslo plėtros tikslų ir išsiaiškinti, kaip tuos tikslus atitinka humanitarinių mokslų produkcijos (koks nuostabus žodis!) vertinimo metodikos projektas. Kitaip tariant, reikia suderinti tris lituanistikos plėtros tikslus: siekti šio mokslo kokybės, tenkinti nacionalinius visuomenės ir kultūros interesus ir užtikrinti tarptautinę lituanistikos mokslo sklaidą, nepažeidžiant nė vieno iš tų segmentų erdvės ar prioriteto.

Kuo šiandien labiausiai kaltina lituanistų bendruomenę sprendimus priimančias asmenys? Esą ši bendruomenė labai uždara, jos tikslai labai siauri, rūpinamasi tik savimi, nesugebama savo srities tyrinėjimų integruoti į pasaulinį mokslą, bijoma pasaulinių humanitarinių mokslų vertinimo kriterijų... Ar tikrai taip yra? Iš dalies į šiuos kaltinimus turėjo atsakyti ir šis seminaras.

Ar atsakė? Veikia ne, negu taip. Vis dėlto tai buvo naudingas renginys, nepaisant to, kad emocijos dažnai reikštos garsiau ir įtaigiau už argumentus.

Didžiausioji vertybė, kurios nepavyks peršokti

Kadangi seminaro pradžioje buvo pasiūlyta akis pakelti į Petro Vileišio rūmų skliautus, suprask, sprendami kasdienybės diktuojamus klausimus, neturėtume prarasti aukštesnių siekių, tai padarykime ekskursą į XX a. 8-ojo dešimtmečio pradžią, kai Vilniuje lankėsi vienas iš Paryžiaus semiotikos mokyklos kūrėjų, prof. Algirdas Julius Greimas. Jis tada pasakė žodžius, kurie daugeliui girdėusių giliai įstrigo į širdį. Pasak A. J. Greimo, Lietuvos mokslininkų didžiausias įnašas į pasaulinį mokslą glūdi ten, kur sukaupta lietuvių tautosaka, liaudies dainos – jokia kita mūsų mokslo vertybė negali ir niekada negalės su ja lygintis. Net jei pavyktų sukurti ką nors panašaus į naują reliatyvumo teoriją.

Visiškai aišku, ką mūsų žymūs tautietis norėjo tuo pasakyti: visas išmoningas teorijas gali kas nors sukurti ir be mūsų, nors būtų puiku, jeigu tarp kūrėjų figūruotų ir lietuviškos pavardės. O štai mūsų tautosakos lobių jokia pasaulio kūryba nepažausins, jokia jėga iš užmaršties neprikels. Tai ir yra mūsų didysis turtas, kurio vertę turėsime suvokti, įsivąnti ir perduoti kitiems. Tą darė ir pats A. J. Greimas, nors toli gražu ne visi jį suprato. Jo vertinime slėpėsi pernelyg didelis paprastumas, kurį nebuvo lengva priimti.

Tai štai, turėdami tokį kriterijų, pasižiūrėkime, kaip vyko lituanistų seminaras.

Lituanistai pavargo būti nuolankiais mykoliukais

Valstybės požiūrį į lituanistiką pristatė švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas; sėdi ministro patarėjas Giedrius Viliūnas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto direktoriaus pavaduotoja Bronė Stundžienė, Piliietinės visuomenės instituto Tarptautinių programų direktorius Mantas Adomėnas ir Ministerijos sekretorė Danguolė Bublienė

Tos pačios problemos visiems

Pasak švietimo ir mokslo ministro R. Motuzo, kuriam pirmajam buvo suteiktas žodis, humanitarinių ir socialinių mokslų problemų šiuo metu kyla visose Europos šalyse. Integruojantis į Europos Sąjungos mokslo erdvę, ištraukiant į kitą met pradėdamą Bendrąją 7-ąją programą, šia tema diskutuoja visos ES šalys, mat pagal programą bus skirstomos milijardinės lėšos, ir tai kelia ypač didelį susidomėjimą. Diskutuoti yra dėl ko. Ar mokslinė eksperimentinė plėtra, vis plačiau taikomos informacinės ir kitokios technologijos galų gale nenuskurdins tautinio identiteto? Ko gero, tai mažesniems kylantis klausimas, tačiau jis jaudina daugelį.

Lietuva jau turi patvirtinusi nemažai strateginių mokslo srities dokumentų. Patvirtinta ilgalaikių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategija. Ji veikia. Vyriausybei pateikta antrojo etapo – 2006–2009 m. programa. Joje lituanistika pažymėta kaip prioritetas, siekiant išsaugoti tautinį identitetą.

Ministras priminė ir kitus dokumentus, kur pabrėžiama lituanistikos svarba. Antai 2002 m. priimtas LR Vyriausybės nutarimas, kuriame numatytos prioritutinės Lietuvos mokslinių tyrimų eksperimentinės plėtros kryptys. Čia tautinio identiteto išsaugojimas, taigi lituanistika, humanitariniai ir so-

cialiniai mokslai išskirti kaip prioritetas.

Anot ministro, Lietuvos nacionalinio mokslo ir studijų fondo finansuojamose programose lituanistai, kaip ir kiti humanitarinių ir socialinių mokslų atstovai, turi galimybių dalyvauti projektų rengimo konkursuose. Akivaizdu, kad ir dalyvauja: vertinant 2005 m. įvairių mokslų produkciją, matyti, kad lituanistiniai institutai, dalyvaudami fondo finansuojamuose projektuose, užsidirba papildomų lėšų, sugeba parengti ir išleisti ne tik siauroms liuanistų ir pedagogų reikmėms, bet ir plačiajai visuomenei reikalingų leidinių.

Vis dėlto bendra padėtis, pripažino ministras R. Motuzas, negali tenkinti. Dirbantiesiems technologijų, eksperimentinės plėtros srityse dalyvauti kad ir minėtuose projektuose daug lengviau, negu socialinių ir humanitarinių mokslų atstovams. Ne paslaptis, kad ir iš ES struktūrinių fondų gauti lėšų daug didesnių galimybių turi būtent technologijų ir eksperimentinės plėtros atstovai. Todėl švietimo ir mokslo ministerija jau 2005 m. šiek tiek pakeitė humanitarinių ir socialinių mokslų vertinimo tvarką. Antai lituanistinė mokslinė produkcija buvo vertinama 20 proc. aukštesniais balais, negu likusi humanitarinių ir socialinių mokslų produkcija.

2006 m. nauja tai, kad Mokslo ir studijų fondas išskyrė atskirą lituanistikos mokslinių tyrimų prioritetą įgyvendinimo programą, kuriai skirta 1 mln. litų (be kiekvieno instituto gaunamų pinigų). Be to, ministerijai Vyriausybė pateikė dokumentą, *Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl lituanistikos mokslinio tyrimo prioriteto įgyvendinimo 2006–2007 m.“ programos patvirtinimo*. Taigi ir šioje programoje 2007 m. galima tikėtis gerokai didesnių lėšų, kurios būtų orientuotos į prioritetų kryptį – *Tautinio identiteto išsaugojimas globalizacijos sąlygomis*. Ši kryptis aprėptų lituanistinių tyrimų projektus, publikuojamus

svarbiausius veikalus, taip pat įvairias skaitmenines duomenų bazes, leidinius ir t. t.

Ministras priminė grupės Lietuvos mokslininkų kreipimąsi į Lietuvos Respublikos Prezidentą dėl minimalių kvalifikacinių reikalavimų

Kalbininkų nuomonę išdėstė Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė; sėdi Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus

mokslo darbuotojams. Ta reikalavimų tvarka buvo priimta 2001 m. ir socialinių mokslų darbuotojai pasijuto dirbą nelygiomis sąlygomis su gamtos ir kitų mokslų atstovais. Ministerija gavo teisininkų, ekonomistų ir kitų sričių atstovų raštų, kuriuose kritikuojami minėti kvalifikaciniai reikalavimai. 2005 m. rugpjūčio 18 d. priimtas nutarimas, kuriame patvirtinti atskiri minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojams ir tyrėjams, dirbantiems socialinių ir humanitarinių mokslų srityse. Pateiktas pareiginių reikalavimų aprašas, kuris įsigaliojo nuo 2006 m. sausio 1-osios.

Taigi reikalai šiek tiek supaprastėjo: nuo šiol įvairias mokslo darbuotojų pareigas užimantiems

socialinių ir humanitarinių mokslų atstovams nereikės verstis per galvą, norint publikuoti savo straipsnius ISI leidiniuose, pakaks juos spausdinti žurnaluose, kurių sąrašą sudarė ir patvirtino Lietuvos mokslo taryba. 16 lietuviškų leidinių jau patenka į tarptautines duomenų bazes, bet pamėginus išskirti lietuvių kalbos ir literatūros mokslo kryptis, pamatytume, kad problemų dar nemažai. Dabar humanitarai turi skelbti darbus leidiniuose, įrašytuose į tarptautinių duomenų bazių, kuriose referuojamų leidinių moksliniai straipsniai gali būti pripažinti tinkamais vertinant mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų kvalifikaciją, sąrašą (Lietuvos mokslo tarybos 2005 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. VI-24).

Vyriausybės dokumentais ir teisės aktais nustatomi minimalūs kvalifikaciniai reikalavimai mokslo darbuotojams, o kiekviena aukštoji mokykla nustato ir papildomus reikalavimus norintiesiems joje užimti atitinkamas mokslines pareigas. Anot ministro, net ir į jokią tarptautinę duomenų bazę nepatekęs humanitaras ar socialinių mokslų atstovas gali užimti docento pareigas, gauti profesoriaus vardą, jeigu bus parašęs vadovėlių ir išpildys minimalius reikalavimus.

Į seminarą ministras prisipažino atvykęs išklausti lituanistų, atėjęs tartis, mat ministerija mokslo darbuotojų produkcijos vertinimo metodiką galinti tobulinti, kol tai tesą tik projektas. Taisyklės turėtų būti tokios, kad pirmiausia būtų priimtinos patiems lituanistams. Ministras pasakė, lituanistai šį teiginį tikriausiai išgirdo. Ar išgirdę sureagavo – kitas klausimas. Visi, neišskiriant nė

Kalbininkų nuomonę išdėstė Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė; sėdi Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus

ministerijos darbuotojų, puikiai žino, kas yra blogai, todėl ministras ir paprašė daugiau kalbėti apie tai, kas darytina, kad nenukentėtų humanitariniai ir socialiniai mokslai.

Ar iš metodikų išaugs nauja lituanistika

Vis dėlto valstybėje prioritutinė lituanistikos padėtis, kuri ryškėjo kone iš kiekvieno ministro pasakymo sakinio, kažkodėl visai nepraskaidrino rūškanų liuanistų veidų. Atmosfera priminė slogią tylą prieš audrą, kurios pradžią dar pavyko kiek atidėti. Seminaro vedėjas M. Adomėnas, Piliietinės visuomenės instituto atstovas, ministrui ir jo patarėjui G. Viliūnui uždavė keletą klausimų dėl lituanistikos misijos ir tikslų.

Apie lituanistikos misiją ir tikslus kalba švietimo ir mokslo ministro patarėjas dr. Giedrius Viliūnas

Kokią lituanistikos viziją mato dabartinė Švietimo ir mokslo ministerija, taigi ir Vyriausybė, kuriai atstovauja ministras? Kokios lituanistikos bus siekiama? Koks numatomas lituanistikos vaidmuo visuomenės kūrimo darbe: ar tai bus lituanistika, kuri tyrinės lietuvių tautą kaip etnografinį objektą savotiškame rezervate ir skelbs užsienio žurnaluose tam tikrus mokslinius darbus, o gal tai turėtų būti lituanistika, kuri aktyviai kurtų tautos tapatybę, intensyvintų kultūrinę plėtrą?

Taigi norėta išsiaiškinti dėl vizijos – pirmiausia, ar jos esama. Gyvenimo mėtyti ir vėtyti lituanistai, matyt, įtaria, kad jų vizija yra vienokia, o iš valdžios institucijų atstovų gali bet kada išgirsti, kad anų vizija esanti kitokia, iš to gali kilti nesupratimų. Gali būti priimti atitinkami sprendimai, neatsiklausus pačios lituanistikos bendruomenės. Arba blogiausia, jei išvis nebūtų jokių sprendimų. Matyt, iš dabartinės valdžios vyrų vizijos, o veikiau iš jos neturėjimo, ir kyla tokie padariniai kaip lituanistikos darbų vertinimo metodikos, užsukami mokslinės veiklos skatinimo arba neskatinimo mechanizmai. Patys lituanistai visa tai, kas dabar vyksta, vadina lituanistikos ir humanitarinės kultūros Lietuvoje žlugdymu.

M. Adomėno klausimuose slėpė nuogaštavimas, kad valdžios institucijų koridoriuose jokios lituanistikos vizijos nėra su žiburiu nerasi. Pirmia kuriamos darbų vertinimo metodikos, patvirtinamos, pradedamos įgyvendinti, ir kokia lituanistika iš jų išsiplėtos, tokią turėsime. Žodžiu, kaip amžinai materialistų ir idealistų ginče, kas pirmiau atsirado: materija ar idėja, kūnas ar siela? Šiuo atveju klausimas skambėtų taip – kas pirmesnis: lituanistikos vizija, siekiamybė, ar visagalės jos vertinimo metodikos, kurios mus ir ves vieninteliu teisingu keliu?..

Lituanistikos Lietuvos saulė nešildo

Štai šiais klausimais ministerijos poziciją išdėstyti ir buvo paprašytas ministro patarėjas Giedrius Viliūnas. Kaip ir dera patarėjui, jis atėjo į seminarą apsiginklavęs įvairių rodiklių lentelėmis ir schemomis, buvo pasiryžęs kalbėti skaičių ir faktų kalba, bet šitai, atrodo, labiausiai ir suerzino publiką. Ji norėjo išgirsti, kas svarstoma dėl vizijos, o ne klausytis esamos vertinimo sistemos pagrindimo, kodėl lituanistams ir visiems humanitarams taip blogai gyventi po Lietuvos saule.

Reikėtų pažymėti, kad G. Viliūnas nemėgino suktis nuo klausimo apie viziją. Yra Lietuvos mokslo strategija, ji siejasi su Europos Sąjungos mokslo strategija, yra programų, priemonių ir jų įgyvendinimo terminai, bet humanitarai šioje situacijoje kažkodėl jaučia diskomfortą. Lietuvoje kalbama apie lituanistikos

prioritetą, tačiau realūs finansų srautai kažkodėl aplenkia lituanistiką, humanitarinius ir socialinius mokslus. Aiškus nesuderinamumas, tarsi būtų dvi politikos vienoje valstybėje. Šitai išryškėjo dar prieš keletą metų, kai buvo išleistas *Švietimo reformos gairės*, kurios apėmė aukštojo mokslo sistemos plėtrą. Tuo pačiu metu pasirodė *Baltoji mokslo ir technologijų knyga*, iš kurios buvo akivaizdu, kad yra tarsi du diskursai, dvi mokslo politikos kryptys. Pasak G. Viliūno, dabar svarbiausia mokslo politikos užduotis ir būtų suderinti tas išsiskyrusias kryptis, suvienodinti požiūrį į humanitarinius, socialinius ir kitus mokslus. Lituanistika neturėtų būti vien etnografiniams lietuvių tautos tyrinėjimams skirta mokslų kryptis, nes juk ir lietuvių kultūra egzistuoja ne kokiame rezervate. Lituanistika turi būti neatsiejama nuo šiuolaikinės visuomenės plėtos, Europos Sąjungoje ir pasaulyje vykstančių procesų. Tačiau kyla klausimų, kaip visa tai įgyvendinti praktiškai.

Iš konservatyvios mokslo paradigmos laikų

Mūsų dabartinis laikas, pasak patarėjo, prieštaringas jau tuo, kad turime lyg ir nemažai įvairių norminių aktų, vertinimo metodikų, mokslo programų ir mokslo politikos elementų, bet visa blogybė, kad nemaža viso to, sakykime, paveldo dalis atėjusi iš konservatyvesnės mokslo paradigmos laikų. Pasak G. Viliūno, ji pernelyg technologizuota, kalba pirmiausia apie eksperimentinę plėtrą, technologines inovacijas ir t. t. Tai visai nešiuolaikiška Europos mastu, nes ES mokslo politikos dokumentai skatina daug plačiau žvelgti į mokslą, daug didesnę reikšmę skirti humanitariniams ir tuo labiau socialiniams mokslams.

Mūsų pačių gyvenimo tikrovė ir yra šių idėjų, požiūrių susiskirstymo laukas, pasireiškiantis nesuskalbėjimu, visišku oponento argumentų nesupratimu, nepaisymu, o dažniausiai sąmoningu ar nesąmoningu negirdėjimu to, kas sakoma. Apsauginė reakcija, tarsi šarvai, saugantys nuo kitaip manančiųjų argumentų. Tai vengimas išgirsti naujų nuomonių, nenoras keistis, o faktiškai – bėgimas nuo gyvenimo.

Beje, tai jau žurnalisto išvada, kuri tiesiogiai išplaukia iš ministro patarėjo pateiktų argumentų.

Toliau skaičių ir lentelių kalba G. Viliūnas norėjo parodyti, kaip visi šie procesai atsispindi dokumentuose, valdžios institucijų sprendimuose, o lituanistikos problema terečia Lietuvos mokslo problemų dalis. Jeigu iš bendrų Lietuvos mokslo ir studijų finansavimui skirtų 690 mln. litų liūto dalis tenka studijoms, ir ši valstybės skiriama dalis yra maždaug europinio lygio, skaičiuojant procentus nuo BVP, tai mokslui skiriama dalis yra tragiškai ma-

ža. Dusinamas visas Lietuvos mokslas, ne vien lituanistika.

G. Viliūnas pade-monstravo Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (OECD) pateikiamus įvairių šalių mokslo valdymo modelius. Apibendrintai galima kalbėti apie tris svarbiausius. Pokomunistinėms valstybėms būdingas akivaizdus mokslo atskyrimas nuo studijų – stiprus mokslo institutai ir palyginti silpni universitetai, mokslas valdomas „iš viršaus“. Priešingas būtų vadinamasis amerikietiškas modelis: stiprus universitetai, užsiimantys ne tik studijomis, bet ir išplėtotu mokslo tyrimų veikla. Vyrauja konkurencinis programinis finansavimas.

Daugelyje Europos šalių, taip pat toli pažengusiose Skandinavijos šalyse vyrauja vidurinis modelis: viršaus ir apačios sąveika, mokslo prioritetai, programos, bazinis mokslo institucijų finansavimas, tam tikras universitetų ir mokslo institucijų balansas.

Prie kurio modelio galėtume šlieti Lietuvos mokslą? Pagal mokslo finansavimą gyvename konkurencijos sąlygomis, visi mokslo institutai konkuruoja tarpusavyje pagal mokslo rezultatus: gauna įvertinimą ir atitinkamą teisę į dalį mokslui skiriamą „pyragą“. Vadinasi, veikiama pagal amerikietiško modelį, bet „pyragas“ raiškomas „iš viršaus“, vadinasi, pagal sovietinį modelį. Štai kodėl visi prioritetai, tarp kurių yra ir lituanistika, eina šuniui ant uodegos. Nesant nacionalinių mokslo programų, kitaip ir negali būti, o jei ir būtų, tai vertinant pagal mokslo produkciją vargu ar kas pasikeistų. Pagal esamą metodiką, vertintojui nesvarbu, ar tas straipsnis parašytas iš lituanistikos, ar iš chemijos srities. Tai jau struktūrinis šalies mokslo skaudulys, ir šio ydingo modelio reikia atsakyti. Tokia G. Viliūno išvada.

Lietuvoje neveikia ir trijų lygmenų mokslo finansavimo modelis, būdingas daugeliui valstybių. Bazinis finansavimas užtikrina ekspertinio lygmenų kompetenciją ir studijų personalą. Yra nacionalinės reikmės, pagal jas formuojamos nacionalinės programos, kurioms įgyvendinti skiriamos gana didelės lėšos (20–50 proc. mokslui skiriamų lėšų). Taip patenkinamos ir visuomenės reikmės. Trečias finansavimo šaltinis – tai pačių mokslininkų iniciatyva pradėtos naujų tyrimų kryptys, kurios dar neturi taikomosios reikšmės, o gal ir apskritai negali turėti, nes vykdomos dėl pažinimo. Štai tokia mokslo finansavimo sistema Lietuvoje neegzistuoja, bet, pasak patarėjo, jos būtina reikės siekti.

Pagal naująjį mokslo produkci-

Susirūpinimą dėl lituanistikos išreiškė akad. Leonardas Sauka

jos vertinimo projektą siūloma fiksuoti esamą finansavimo lygį ir 80 proc. skirti kaip bazinį finansavimą mokslo institucijoms. Aišku, tai būtų šiek tiek tariamas lygis. Kalbant apie tikrą bazinį finansavimą, reikėtų įgyvendinti išorinį institucijos eksperimentų ir pozicijų apsvaistymą iš naujo kas penkeri metai. Kol kas tai tik idėja, kurią įgyvendinti, jei bus imtasi, matyt, gerokai užtruks.

Ministerija, atrodo, linkusi pasisakyti už tai, kad 20 proc. lėšų mokslo institucijoms būtų skirstoma pagal konkursus. Kol kas ankstesnė metodika nėra pakeista, tik patikslinta: imamas pastarųjų trejų metų vidurkis, pats šios metodikos patikslinimas gali turėti įtakos tik 9 proc. finansavimo, o realiai siekti ne daugiau kaip 2–3 procentus.

Vadinasi, visi ginčai ir emocijų iš-krovos dėl naujos humanitarinių ir

socialinių mokslų vertinimo sistemos susijusios tik su 2–3 proc. finansavimo. Tačiau dėl jų laiškais užverčiama Švietimo ir mokslo ministerija, nors adresatas gal turėtų būti kitas. Fundamentinių mokslų finansavimas, ES struktūrinių fondų skirstymas, ko gero, priklauso nuo visai kitų valstybės institucijų. Mokslo finansavimo klausimai spendžiami ne Volano gatvėje, o Gedimino prospekte, kur ne tik humanitarinių ir socialinių sričių, bet apskritai mokslo reikalingumas suprantamas labai savotiškai...

Vis dėlto lituanistikos išdėstyti argumentai neįtikino, o jų reakcijas į ministerijos poziciją paliksime straipsnio tęsiniai.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Jaunųjų mokslininkų susitikimas Vilniuje

Ar galima tikėtis susitikti vienoje vietoje būrį įvairių sričių mokslininkų, jei ta vieta – ne mokslinė konferencija? Vis dėlto vieną penktadienio vakarą (kovo 10 d.) Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos (LJMS) sukviesti į Čili kaimą Vilniaus senamiestyje rinkosi ir fizikai, ir medikai, ir teisininkai – įvairiausių sričių mokslininkai. Susirinko net 55 dalyviai iš keturių Vilniaus universitetų, atvyko svečių iš Kauno. Labai džiugu, kad dalyvavo ir keletas moksleivių, taip pat aistringai trokštančių tapti mokslininkais.

Stebino dalyvių tyrinėjimų įvairovė – nuo nekiliojamojo turto ir statybų, anglų filologijos ir pedagogikos iki aukštosios matematikos, fizikos, medicinos ir teisinių problemų. Daugelis pripažino esą menkai susipažinę su negiminingų sričių mokslinėmis tematikomis, tačiau labai domėjosi, ką veikia kolegės. Šis susitikimas jauniems mokslininkams buvo puiki proga praplėsti akiratį, užmegzti ryšius, kurie galbūt pravers ateityje.

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjungos pirmininkė Brigita Serafinavičiūtė papasakojo apie LJMS ir jos veiklą. Laidos *Negali būti* vedėjas ir autorius Rolandas Maskoliūnas pristatė Lietuvos mokslo festivalį ir su juo susijusias tarptautines programas. LJMS tarybos nariai Daina Kliaugaitė ir Jurgis Pralgauskis papasakojo apie jau tradiciniu tapusį LJMS renginį *Idėjų kalvė*, kurio pagrindinis tikslas taip pat yra skatinti įvairių sričių jaunųjų mokslininkų tarpusavio bendravimą ir bendradarbiavimą. Šiais metais „Idėjų kalvė“ ir kitas LJMS renginys – vasaros

mokykla mokslu besidomintiems moksleiviams – pakvies į liepos mėnesį vykiančią stovyklą. Susirinkusieji buvo kviečiami prisijungti ir prie gegužės 26 d. Kaune organizuojamo mokslo festivalio *Pamatyk kitaip*.

Susitikime profesorius Ričardas Rotomskis prisiminė, kaip 1990 m. kartu su kolegomis inicijavo Lietuvos jaunųjų mokslininkų draugijos kūrimą, pasidžiaugė dabartinės LJMS veikla ir palinkėjo jauniems mokslininkams sėkmės.

Susitikimo dalyviams buvo pasiūlyta atsakyti į anoniminę anketą. Paaikškėjo, kad iš 15 atsakiusių didesnė dalis pasirinko doktorantūros studijas, nes sieja savo karjerą su moksline veikla arba turėjo temą, kurią labai norėjo išnagrinioti. Tik pora žmonių atsakė, kad stoji finansiniais sumetimais. Taip pat 13 respondentų pažymėjo norintys, kad jų daktaro diplome būtų įrašas ir anglų kalba.

Pasibaigus oficialiajai daliai, užsimezgė įvairios diskusijos, kai kurios iš jų peraugo į tikrus debatus. Buvo kalbama apie mokslo filosofiją ir etiką, mokslinių tyrimų taikymą ir plėtrą. Nuspręsta artimiausiu metu suorganizuoti keletą diskusijų ar susitikimų.

Panašus jaunųjų mokslininkų susitikimas vasario mėnesį LJMS buvo surengtas Kaune.

Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga įkurta 2002 m. vasarį, oficialiai įregistruota 2003 m. Šiuo metu Sąjunga vienija daugiau nei šimtą tikrųjų narių, kurių dauguma – doktorantai.

Justinas Baužys

Kalba Švietimo ir mokslo ministerijos sekretorė Danguolė Bublėnė

Pradžia Nr. 6

Su Niujorko politechnikos universiteto profesoriumi Romualdu Šviedriu toliau braidome po mokslo istorijos džungles. Šį kartą pasirinkome mūsų krašte dar visai nenuremtą temą – tėvų jėzuitų įtaką moderniojo mokslo atsiradimui, vystymuisi ir tolesnei plėtrai.

Lėti matematikos prestižo žingsniai

Gerbiamasis Profesoriau, leiskite priminti: mes pradėjome nagrinėti moderniojo mokslo bruožus. Nemažai jų Jūs spėjote išvardyti praėjusio pašnekesio metu. Dabar gera proga kai kuriuos dalykus panagrinėti išsamiau. Skaitytojai gal neapkalbinti, kad mes nenuosekliai dėstome įvykius, nes jų ne vien patys įvykiai svarbūs, bet ir tie pėdsakai, kurie nusidriekia, turi poveikį žmonių siekiamams, veiksams, karais ir valstybių likimui.

Mes apibūdinome pirmąją moderniojo mokslo šaką – astronomiją ir antrąją – matematiką, tarp kurios žymiųjų kūrėjų buvo Kristoferis Klavijus. Ne kas kitas, o K. Klavijus atliko algebros simbolių reformą. Tais simboliais naudojamesi ligi šiol. Tačiau būtų aplaidumas užmiršti tokią asmenybę kaip italas Džirolamas Sakeris (Girrolamo Saccheri, 1667–1733 m.).

Pasirodo, kad jėzuitui Dž. Sakeriui jau penktasis Euklido postulatų (lygiagrečių aksioma: lygiagrečios tiesės yra tokios tiesės, kurios yra vienoje plokštumoje ir be galo pratęstos į abi puses nesikerta) kėlė didelių nerimą. Likus metams iki mirties, Dž. Sakeris išleido savo vadovėlį, kuriame klausė: ar būtų galima išplėtoti visai naują geometriją priėmus pirmąsias 26 ar 28 Euklido teoremas ir atmetus penktąjį Euklido postulatą?..

Tai štai toks klausimas Dž. Sakeriui jau buvo kilęs. Tiesa ir tai, kad visose šalyse jėzuitų veikalai buvo skaitomi, net protestantų kraštuose. Jėzuitų įvaizdis išties buvo labai prastas. Kuo tik jų nekaltino, vadino inkvizitoriais, nuodytojais, velniais, obskurantais... Apie jėzuitus tarybinėje enciklopedijoje dar labai švelniai parašyta.

Modernusis mokslas ir jėzuitai (2)

Astronominis instrumentas gnomonas Sant Petronio katedroje Bolonijoje, iki Grigaliaus XIII kalendoriaus reformos naudotas kalendoriniams skaičiavimams; rodykle pažymėtas gnomono meridianas

Kitas moderniojo mokslo bruožas buvo tas, kad jame smarkiai iškilio matematikos prestižas. Romos kolegijoje 1565 m. pradėjęs dėstyti mūsų geras pažįstamas iš pirmosios pokalbio dalies K. Klavijus buvo vienas iš keturių matematikos dėstytojų, o to meto Oksforde buvo gal tik vienas matematikas. Daug matematikų dar nereikėjo. Kituose universitetuose po visų reformų tik XIX a.

atsirado didesnis matematikų poreikis, nes matematika tapo reikalinga įvairių sričių tyrinėjimuose.

Matematika taps mokslų karaliene.

Taip, bet iš tikrųjų pirmą žingsnį žengė K. Klavijus, pakėlęs matematikos prestižą anuo metu neįsivaizduojamai aukštai. Kai 1612 m. mirė K. Klavijus, jo vietą Romos kolegijoje užėmė jo mokinys Kristoferis Grinbergeris (Christopher Grinberger, 1561–1636 m.).

Galilėjaus siekis tapti Medičių rūmų filosofu

Pateiksiu Galilėjo Galilėjaus pavyzdį. Dar dėstydamas Pizos universitete G. Galilėjus užmezgė ryšius su K. Klavijumi, naudojosi jėzuitų parengta mokslinė literatūra ir matematikos vadovėliais. Dėstydamas matematiką Padujos universitete, G. Galilėjus svajojo dėstyti filosofiją kaip labai gerai apmokamą discipliną. Kai G. Galilėjus Venecijos dožams parodė, kaip teleskopu galima pamatyti laivą, kurį plika akimi bus galima išvysti tik po 2 valandų įplaukiantį į uostą, tai jam bemat buvo dvigubai padidintas atlyginimas. Vis dėlto jo užimamos pareigos universitete dar buvo nelabai prestižiškos. Mokslininkui to prestižo labai reikėjo. Jis svajojo grįžti į Florenciją, nes ten tikėjosi kunigaikščių Medičių palankumo ir palaikymo. G. Galilėjus svajojo apie gerai apmokamą filosofą vietą Medičių rūmuose.

G. Galilėjaus svajonė išsipildė, jis tapo Medičių rūmų filosofu. Tačiau ką šiuo pavyzdžiu noriu pasakyti: net jei tokiam moderniojo mokslo kūrėjui kaip G. Galilėjus buvo taip reikalingas prestižas, tai ką reikėtų

sakyti apie ankstesnius laikus? K. Klavijus sukūrė naują matematikos mokyklą, tuo metu kone visi matematikai buvo arba K. Klavijaus, arba jo mokinių mokiniai, įgiję kvalifikaciją kitose jėzuitų mokyklose. Toli gražu ne iš karto į matematiką buvo žvelgiama kaip į fundamentinę mokslo šaką. Matematika drauge su fizika ir sudarė moderniojo mokslo bazę, bet tai įvyks gerokai vėliau, kai I. Niutono pastangomis fizika pasieks didelių laimėjimų. Fizika taps moderniojo mokslo pavyzdžiu, joje bus labai daug matematikos.

Tai įvyks XVII a. ir tuo galės džiaugtis jau ne pats K. Klavijus, bet jo mokiniai. Įdomu, ar pats K. Klavijus nujaudė būsimą savo numylėtos matematikos šlovę?

K. Klavijus jau suvokė matematikos vertę ir būsimąją reikšmę. Jo parašyti matematikos vadovėliai buvo tarsi bestseleriai, iš kurių buvo mokoma visa Europa – ir katalikiškoji, ir protestantiškoji. Reikėtų priminti, kad K. Klavijus parašė ir penkis geometrijos vadovėlius. Taigi nuo jo prasideda matematikos kaip savarankiškos disciplinos laikai. Vadinausi, neperdėsime pasakę, kad jėzuitai labai daug nusipelnė matematikos raidai. 700 jėzuitų kolegijų ir universitetų visame pasaulyje kasmet nemokamai studijuodavo po 200 tūkst. studentų; jie mokėsi ir matematikos.

Nusipelnė ir atliekant kalendoriaus reformą

Ar jėzuitai laikėsi tu pačių matematikos dėstymo principų, ar buvo šios disciplinos dėstymo programos?

Buvo gana vientisa matematikos mokymo sistema – jos kūrėjas ir buvo K. Klavijus. Jis buvo matematikos dėstymo ir taisyklių kūrėjas, o tas taisykles sudarė po 30 metų praktinio dėstymo, kai jo autoritetas buvo neginčijamas.

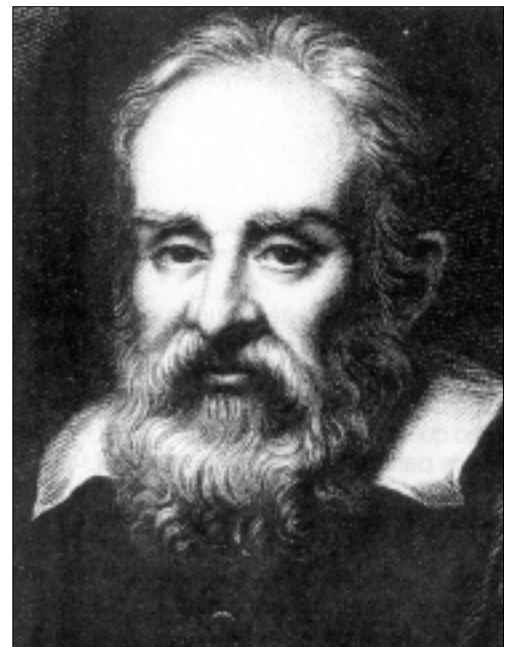
K. Klavijus taip pat prisidėjo prie kalendoriaus reformos. Mikalojui Kopernikui grįžus po studijų Italijoje, popiežius klausė, ar šis nenorėtų dalyvauti kalendoriaus reformos rengimo darbe. Mat jau buvo susidaręs bene 10 dienų skirtumas tarp astronominių reiškinų ir senojo Julijaus kalendoriaus. Katalikų bažnyčiai buvo svarbu nustatyti tikslią Velykų datą, kad tai būtų ta pati diena visame pasaulyje.

Priminsime, kad Velykos turi būti švenčiamos pirmąjį sekmadienį po Mėnulio pilnaties, kuri vyksta po kovo 21-osios lygiadienio. Problema buvo nemaža, nes realus kalendorius vis labiau atsilikdavo nuo astronominių reiškinų laiko. 1512 m. popiežius kreipėsi į M. Koperniką kaip žymų astronomą prašydamas padėti atlikti kalendoriaus reformą. M. Kopernikas atsisakė, paaiškindamas,

kad šiam darbu reikia sukaupti labai daug duomenų, o jų nėra, tad astronomas nematęs prasmės imtis tokio nevaisingo darbo.

Dar reikėtų pridurti, kad M. Kopernikas 1497 m. buvo išrinktas Varmijos kanauninku, nuo 1512 m. gyveno Fromborge ir ėjo įvairias skiriamas pareigas – kapitulos kanauninko, kapitulos valdų administratoriaus. Eidamas šias pareigas labai gerai pasireiškė ir net buvo užsimonėjęs atlikti pinigų reformą. M. Koperniko 1519 m. veikalas *Apie monetų kalimą* tuo metu buvo labai modernus. M. Kopernikas siūlė atlikti pinigų reformą – suvienodinti Lenkijos ir Prūsijos monetas. Tai reikšmingiausias to meto ekonomikos veikalas. Bet grįžkime prie astronomijos. Taigi M. Kopernikas atsisakė imtis kalendoriaus reformos, nes jis dar nebuvo galutinai išplėtojęs savo skaičiavimo sistemos. Pagal Ptolomėjaus sistemą dangaus kūnų judėjimą tekdavo skaičiuoti pagal epiciklus ir epiciklų epiciklus – varginantis užsiėmimas. Priėmus idėją, kad Žemė sukasi aplink Saulę, visi skaičiavimai labai supaprastėtų. Savo skaičiavimais M. Kopernikas tą ir darė, tą patį stengėsi daryti ir jo sekėjai, kurie įsitikino, kad M. Koperniko pasiūlyta skaičiavimo sistema daug patogesnė.

Praėjus 30 metų po M. Koperniko garsiosios knygos *Apie dangaus sferų sukimąsi* pasirodymo (1543 m.), popiežius Grigalius XIII pasiūlė sudaryti iš 9 asmenų komitetą, kuris turėtų atlikti kalendoriaus reformą. Vienintelis matematikas ir astronomas, kuris buvo pakviestas į tą komitetą, buvo 29 metų K. Klavijus. Romoje jo autoritetas jau buvo labai didelis. Popiežius XIII ir K. Klavijus kreipėsi į Europos vadovus, kad jie pradėtų reikalingų duomenų rinkimo vąj. Bažnyčiose buvo įrengiami

Galilėjus Galilėjus – Medičių rūmų matematikas ir filosofas

gnomonai. Tai horizontali plokštuma ir jai statmenas strypas, nuo kurio saulės spindulio metamas trumpiausias šešėlis padeda nustatyti vidurdienį. Iš tikrųjų tai buvo „camera obscura“: bažnyčios sienoje pro tam tikrą plyšį Saulės spindulys, vidurdienį krintantis iš pietų pusės, buvo fokusuojamas per lęšį, ir leisdavo nustatyti vidurdienį 1 sekundės tikslumu. Taip buvo nustatomas metų astronominis lygiadienis.

Ar daugelyje bažnyčių tie gnomonai buvo padaryti?

Rengdamasis paskaitoms apie jėzuitų indėlį į moderniojo mokslo kūrimą, vienoje Paryžiaus bažnyčioje nufotografavau gnomoną. Ispanijoje, karaliaus Filipo II rūmuose, esančiuose prie Madrido, Eskoriale, taip pat radau du gnomonus. Vieno

Galilėjaus Galilėjo knyga, kurioje jis iš esmės pritarė Mikalojaus Koperniko teorijai, nors tuo metu ji tebuvo hipotezė

Svarbiausias Džirolamo Sakerio – neeuklidinės geometrijos pradininko – veikalas atvėrė kelią moderniajai geometrijai

JAV mokslo istoriko knygoje radau žinių, kad keturiose Italijos bažnyčiose irgi buvo įrengti gnomonai – Palerme, Florencijoje, Romoje ir Bolonijoje.

Kuo vis dėlto baigėsi istorija apie kalendoriaus reformą?

Ji buvo užbaigta, 1582 m. popiežius Grigalius XIII paskelbė savo bulę, kurioje įsakė: tais metais po spalio 5-osios turi būti skaičiuojama spalio 15-oji diena. Buvo įvesta papildoma taisyklė: kad ateityje realus laiko skaičiavimas neatsiliktu nuo astronominio laiko, kas ketverius metus turi būti pridėdama viena papildoma diena – vasario 29-oji.

Naujo kalendoriaus kelias į Lietuvą

Galima pridurti, kad tas pats popiežius Grigalius XIII 1579 m. spalio 29 d. bule patvirtino Vilniaus universiteto įkūrimą ir jo priklausomybę jėzuitams. Kaip žinia, karalius Steponas Batoras šį universitetą įkūrė tu pačių metų balandžio 1-ąją. Beje, kiek ilgai Grigalius XIII kalendorius nereikalaus papildomos arba naujos reformos?

Keletą tūkstančių metų galime būti ramūs. Bus galima apsieiti su esamu kalendoriumi.

Nuraminote. O kaip Europoje buvo reaguojama į naują Grigalius XIII kalendorių? Kad ir ką sakytumė, 10 parų buvo „atimta“ bent jau iš krikščioniškojo pasaulio tautų.

Protestantai bemat sukilo, įtardami, kad tai popiežiaus sąmokslas prieš juos, siekiant visus atskilėlius, vadinas, ir protestantus, sugrąžinti Katalikų bažnyčios globai. Todėl protestantai atsakė pripažinti ir priimti naują kalendorių. Atsakydamas savo kritikams K. Klavijus parašė didelę knygą, kurioje išdėstė savo argumentus dėl kalendoriaus reformos techniškiųjų dalykų. Tik žymusis trečiasis Grinvičo astronomijos observatorijos direktorius, mūsų jau minėtas Džeimsas Bredlis, XVIII a. pastebėjęs šviesos aberacijos ir Žemės ašies nutacijos reiškinius, vadinas, pirmasis praktiškai patvirtinęs, kad Žemė tikrai sukasi apie savo ašį ir aplink Saulę, nepaiegiamai pasisakė ir už Grigalius XIII įvestą kalendorių. Protestantai puolė Dž. Bredlį kaip didžiausią priešą, galima tik stebėtis kaip jis dar liko gyvas. Bet vis dėlto 1752 m. anglai priėmė naują kalendorių (Dž. Bredlį palaikė karališkasis astronomas Edmondas Halis (Edmond Halley, 1656–1742 m.).

Vadinas, Grigalius XIII kalendorius tapo idėjinių, ideologinių ir teologinių ginčų objektu?

Protestantai visais įmanomais

būdais kritikavo ir puolė Dž. Bredlį, kaltino, kad šis buvo papirktas jėzuitų. Man būtų nelengva pasakyti, kas pirmieji iš protestantų, ar net protestantiškų kraštų, priėmė naują kalendorių. Man regis, anglus čia aplenkė olandai ir danai.

Katalikiškieji kraštai, tarp jų – Lenkija ir Lietuva – naują kalendorių priėmė iškart. Nuo 1586 m. Grigalius XIII kalendorius jau buvo naudojamas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Tačiau Lietuvai dar teko sugrįžti ir prie senojo – Julijaus kalendoriaus?

Kai po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Lietuva teko Rusijai, 1800 m. buvo grąžintas senasis Julijaus kalendorius. Tik jau buvo susidaręs 11 dienų skirtumas. Prie Grigalius XIII kalendoriaus Rusija perėjo tik po Spalio perversmo, kai Vladimiro Lenino dekretu buvo įtvirtintas naujas kalendorius.

Priminsime, kad Lietuvos Užnemunėje ir toliau galiojo Grigalius XIII kalendorius, tad „atgal prie Julijaus“ nebuvo grįžta. O likusi Lietuva, tiesa, 1915 m. okupuota Vokietijos kaizerio kariuomenės, tais metais ir grįžo prie Grigalius XIII kalendoriaus.

Nuvežė geometriją, bet kinai jau turėjo algebrą

Pats laikas apibendrinti bent tai, kas buvo pasakyta.

Labai gerai. Mes kalbėjome apie du moderniojo mokslo bruožus: kad astronomija ir matematika turėjo labai didelį poveikį moderniojo mokslo atsiradimui ir įsitvirtinimui. Jėzuitų vaidmuo toje moderniojo mokslo formavimosi bei plitimo raidoje yra neabejotinas.

Trečias moderniojo mokslo bruožas – tai jau Euklido garsiajame veikalė *Elementai* glūdinti nepaprastai svarbi moderniojo mokslo idėja: naudojant kuo mažiau postulatų arba aksiomų, išvesti ir įrodyti kuo daugiau teoremų. Tiesa, Antikos graikai tos idėjos dar nebuvo išsąmoninę. Ir iš tiesų, iš trijų I. Niutono dėsnų buvo suformuotas visas mechanikos – Dangaus ir Žemės – mokslas. Iš Maksvelio lygčių bus išrutuliuota elektrodinamika.

Be Euklido *Elementų* būtų sunku įsivaizduoti tolesnę moderniojo mokslo raidą Europoje ir visame pasaulyje – ir būtent jėzuitai čia atliko reikšmingą vaidmenį. Kai K. Klavijus atliko naują Euklido veikalo vertimą į lotynų kalbą, ši knyga išplito po jėzuitų universitetus ir kolegijas visame pasaulyje, vienas iš jėzuitų – Mateo Ričis (Matteo Ricci, 1552–1610 m.), matematikas ir astronomas, pirmas iš jėzuitų gabių matematikų nukeliavo į Kiniją, pateko į imperatoriaus rūmus. M. Ričis pirmasis į kinų kalbą išvertė pirmas 6 Euklido knygas. Deja, Euklido matematika Kinijoje nepritapo.

Kur glūdėjo priežastis?

Jėzuitai į Kiniją atnešė geomet-

riją, o nepastebėjo, kad kinai turėjo gana gerą algebrą. Drįstu teigti, kad ten, kur per šimtmečius Euklido knyga negalėjo paveikti žmonių ir tautos sąmonės, neišsivystė ir sąmoninės traukos prie labai esmingos moderniuoju mokslų ypatybės, kuri iš Euklido geometrijos perėjo į visą Europos moderniojo mokslo sampratą: turiu mintyje tą Euklido idėją, kad iš kuo mažiau aksiomų būtų išvesta kuo daugiau teoremų.

Kitaip tariant, pats šis siekis – rasti kuo mažesnę tokių visuotinių universalių aksiomų kiekį, formavo ir labai svarbią europietiškojo mąstymo ypatybę. Ji glūdi europiečio mentalitete, pasaulio ir aplinkos suvokime?

Visai skirtingai buvo Kinijoje; ten apie jokias moderniojo mokslo prielaidas negalėjo būti nė kalbos. Gera proga prisiminti žinomą britų marksistą mokslo istoriką Džozefą Nydamą (Joseph Needham, 1900–1995 m.), kuris savo daugiatomiame veikalė *Mokslas ir civilizacija Kinijoje (Science and Civilisation in China)* teigė, kad Kinija gyveno savo vaizdinių sistemoje.

Norite pasakyti, Konfucijaus, Laozi mokymo pagrindu suformuotoje etinė-spolitinės filosofijos sistemoje? Juk kinus ne tiek domino juos supusi aplinka, ne tiek gyvūnų, augalijos ar mineralų pasaulis, kiek racionalaus visuomenės tvarkymo principai – teisingi, tikslingi ir, jų manymu, idealūs. Juk net pagrindiniai Konfucijaus pradai – tai humaniškas, teisingumas, etiketas ir protas yra ir esminiai konfucionizmo terminai. Vargu ar toje sistemoje buvo vietos Vakarų pasaulio mokslo paradigmoms.

Kinijos mandarainai, kurie išlaikydavo egzaminus ir pakildavo valdžios hierarchijoje, studijavo Konfucijaus mokymą, bet ne matematiką, ne geometriją ir ne astronomiją. Kinai mokydavosi interpretuoti ir komentuoti Konfucijaus mokymą. Jiems nereikėjo to, ką Europoje sukūrė K. Klavijus. Pirmas ir vienas svarbiausių K. Klavijaus darbų buvo komentuoti Euklido *Elementus*. Iš tikrųjų K. Klavijus europiečiams suformulavo moderniojo mokslo filosofiją.

Tai ir būtų trečiasis moderniojo mokslo bruožas, jį turėtume įsidėmėti. Mes šį požymį panagrinėjome priešindami jį visiškai kitokiam kinų požiūriui.

Apie mainus moksle

Ketvirtasis moderniojo mokslo bruožas siejasi su visai nauja socialine sistema, kuri anglų kalba skamba taip: *Science is an Exchange System*, t. y. mokslas yra mainų sistema.

Išties kūrybingumas yra labai reikšmingas vaidmuo. Štai šio įvertinimo, pripažinimo ir siekia mokslininkai. Mokslo istorijoje šis kriterijus įgijo mainų sistemos pavadinimą. Už mokslininko sukurtą vertybę mokslinė visuomenė jam atsilygina jo prestižo tame moksle pripažinimu. Jėzuitai moksle labai gerai suvo-

kė tai, ką protestantai religijoje: neužtenka padaryti atradimą, reikia jį skelbti, garsinti. Taigi jėzuitai suprato spausdinto žodžio vertę.

O ligi tol?

O ligi tol buvo priešingai. Ypač aštininkai slėpdavo savo žinias ir meistriškumo paslaptis. Taip pat ir mokslininkai neskubėdavo skelbti savo sukaupytų žinių, ir tik gyvenimo saulėlydyje kai kurie susigriebdavo parašyti savo tyrinėjimų *opus maximus*. Kai kurie paskelbdavo anagramą: jeigu teisingai išspręsi, sužinosi, ką atradau.

Gana tipiškas viduramžių mokslininko uždaro veiklos principas – Fausto tipo mokslininkų.

Galiu pritarti, bet moderniajam mokslui jau būdingas visai kitoks principas: mokslas turi sparčiai augti, plėtotis, išsiveržti iš uždaro.

Čia priejo Mefistofelis...

Taip, prasideda visai kita mokslo plėtros era, mokslininkai pradeda visai kitaip, negu ligi tol, mąstyti ir elgtis. Praėjus maždaug 100 metų nuo jėzuitų veiklos pradžios ir pasirodė pirmieji moksliniai žurnalai. Tam įtakos turėjo ir XVII a. Paryžiaus mokslų akademijos (1660 m.) ir Karališkosios mokslo draugijos Londone (1661 m.) įkūrimas. Mokslo draugijos pradėjo leisti tuos mokslo žurnalus.

Ar nėra truputį keista, kad tą darė ne universitetai, bet mokslo draugijos?

Nekeista, nes to meto Europos universitetai – tai aristotelizmo tvirtovės. Mokslo draugijos buvo visai naujo tipo mokslo institucijos. Tik svarbu pažymėti, kad ir jėzuitai gerai suprato spausdinto žodžio vertę.

Mateo Ričis pirmasis suprato, kad mokslas – matematika ir astronomija – Kinijos imperatoriaus dvarą padės pritraukti prie krikščionybės

ta. Informacija į Romą plaukė iš visų pasaulio kraštų. Romoje sėdėjo gabūs jėzuitai, kurie būdavo atleidžiami nuo visų kitų pareigų, bet turėdavo atsiųstą medžiagą tyrinėti ir skelbti. Daug labai svarbių mokslinių atradimų buvo jėzuitų padaryta įvairiose šalyse, o publikuota Romoje.

Jėzuitai pradėjo leisti žurnalą *Letras edificantes* (1702–1776 m.) prancūzų kalba, kurių pavadinimą galėtume išversti kaip *Gerų pavyzdžių laiška*. Buvo spausdinami šiek tiek apdailinti misionierių laiška, kuriuose aprašomi tikri įvykiai apie jėzuitų mokslinę veiklą kur nors Kinijoje ar kitose šalyse. Tuos žurnalus skaitė visa mokslingoji Europa, iš jų publikacijų ir sėmėsi žinių apie tolimiausias šalis – Vietnamą, Indiją, Braziliją, Kiniją Japoniją, Meksiką, Paragvajų...

Volteras buvo labai nusiteikęs prieš jėzuitus – tai visiems žinoma, bet visa, ką apie Artimuosius ir Toluimosius Rytus, Persiją ar kitus kraštus jis parašė, faktiškai yra nukopijuota iš žurnalo *Letras edificantes*.

Tuose moksliniuose žurnaluose savo mokslinius straipsnius pradėjo spausdinti ir jėzuitų astronomai. Taip buvo įprasta iki pat Jėzuitų ordino uždarymo 1773 metais. Tiesa, dar anksčiau, 1759 m. jėzuitų ordinas buvo uždarytas Portugalijoje, 1762 m. – Prancūzijoje, o 1764 m. – Ispanijoje. Ordiną uždarius galutinai, nustojo eiti ir žurnalas *Letras edificantes*, vis dėlto spėta išleisti apie 80 tomų *Laiškų*... Prancūzijoje dar buvo leidžiamas žurnalas *Journal de Trevoux* (1701–1767 m.)

Tokia tad ta mainų sistemos moksle prasmė. Vienas iš moderniojo mokslo raiškos požymių ir, manyčiau, labai reikšmingas, savo vertės nepraradęs ir mūsų laikais. Jėzuitai taip pat savo veikalus skelbė Londone, Berlyne ir Paryžiaus mokslų akademijų žurnaluose.

Ar tai vykęs terminas – mainų sistema? Gal labiau tiktų „mokslinio prestižo“ ar panašus pavadinimas?

Panašus veiksmas – mainų sistema – funkcionuoja ir kitose institucijose, pavyzdžiui, darbo rinkoje. Už savo gabumus ir darbo jėgą žmogui atlyginama darbo užmokesčiu. Vyks ta tokie pat mainai. Panašiai ir politikoje, nes juk politikai ko nori? Mūsų balso per rinkimus.

Mūsų balsas tėra tik į valdžią vedantis politiko kelelis. Ne pats balsas jiems svarbus, o valdžia.

Dėl to nesiginčiju.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Garsus jėzuitų žurnalas „Journal de Trevoux“ – viena iš priemonių garsinti savo mokslinius atradimus

Kaupė žinias iš viso pasaulio

Kaip galėtumėte paaiškinti tokį to meto jėzuitų pažangumą? Gal toks apibūdinimas ir nėra labai vykęs, nes su visuomenės pažanga esame pratę labiau sieti reformaciją. Tačiau šiuo atveju pastebite tuos naujus požūrius ir mokslo bruožus ne tarp reformacijų pasinešusių protestantų, o tarp jėzuitų.

Nepamirškime, kad kiekvienas jėzuitų provincijolas iš jam paskirto rūpintis krašto bent kartą per metus, o neretai ir dažniau siųsdavo į Romą savo viršininkui atliktų darbų atskai-

ZENIUS ŠILERIS

Ar žinai, ką aš tau pasakysiu, p. Volteri? Tu daug geriaus padarytum, kad tupėtum su savo „ypatybėmis“ kur užkabuojuje ir nesipainiotum, kur nereikia, ir neužsiimnėtum policijišku šniukštinėjimu. Ką tu čia slepiasi byg lapė po akėčiomis! (4; 66).

Kuo gi taip labai užrūstino tuometinį provincijos korespondentą Imperatoriškojo Sankt Peterburgo universiteto Slavistikos katedros privatdocentas, etnografas, folkloristas, literatūros istorikas ir kalbininkas, Leipcigo, Dorpatu (Tartu), Maskvos, Charkovo universitetų auklėtinis bibliografas ir bibliofilas Eduardas Volteris? Juk jis dar nespėjo sužinoti apie 1887-aisiais išleistą šio mokslininko rusiškais raidėmis transkribuotą „Diebška liturgija швэнта Јоно Ауксобурнио“, išverstą, beje, Silvestro Baltramaičio*. Nors toje knygiukštėje E. Volterio pavardė nepaminėta, tačiau įtarumo spygliai mėtėsi ant lituanistų kelio dar ilgai po šio garbaus profesoriaus mirties.

Aleksandras ir Matilda Volteriai, nors namuose kalbėjo vokiškai, tačiau visą laiką gyvenę Rygoje, pamažu sulatvėjo. Hagenskalne (priemiestyje), kur jie turėjo savo vaistinę, 1856 m. kovo 18 d. ir gimė sūnus Eduardas.

Pastebėję vaiko gabumus tėvai išleido jį į parapijinę vokiečių evangelikų mokyklą. 1875 m. Eduardas, vien labai gerais pažymiais, jau paviliotas kalbotyros, baigė Rygos vokiečių gimnaziją.

Su lietuvių tautos kultūra E. Volteris susipažino Leipcigo universitete, kuriame dirbo garsieji profesoriai Karlas Brugmanas (Brugmann), Augustas Leskynas (Leskien), šveicarų idealistas Richardas Avenarijus (Avenarius) ir kiti. Lyginamosios kalbotyros studijos privertė pramokti ir lietuvių kalbos.

XIX a. antrojoje pusėje domėjimasis lietuvių kalba mokslo pasaulyje labai padidėjo. Įvairiose šalyse atsirado lituanistikos centrų. Indoeuro-

Profesorius Kazimieras Būga (1879–1924)

peistai rašė ir skelbė šios srities veikalus. Turbūt nebuvo žymesnio indoeuropeisto, kuris savo darbuose nebūtų naudojęs lietuvių kalbos duomenimis. Paniekinta, tik valstiečių sodybose vartojama kalba sparčiai skynėsi kelią į didžiuosius Europos universitetus (13; 300).

Išklausęs keturis semestrus, E. Volteris netikėtai buvo pašauktas į karo tarnybą. Nors jos išvengė, tačiau į Leipcigą jau nebeįėjo. Silpnai mokėdamas rusų kalbą, jis vis dėlto įstojo į Dorpatu (Tartu) universitetą, šia kalba išklusė likusius keturis semestrus ir 1879 m. gavo diplomą.

* Kai kuriuose šaltiniuose teigiama, jog tai Jono Krečinskio vertimas.

Ar daug apie jį žinome: EDUARDAS VOLTERIS

„Mokslininkai dažniausiai neturi biografijos“

Augustinas Voldemaras

Švietimo ministerijai paskyrus stipendiją (1200 rublių metams), išvyko į Charkovo universitetą; ten artimai susidraugavo su žymiu ukrainiečių kalbininku profesoriumi Aleksandru Potebnia. Jo asmenybės poveikis E. Volterio tautiniam apsisprendimui turėjo lemiamos įtakos. Tai buvo profesorius lingvistas, humanistas, simpatizavęs rusų pavergtų mažųjų tautų kultūrinėms ir tautinėms aspiracijoms (3; 11–12).

1883 m. pavasarį, viešai apgynęs disertaciją, kurios oponentai buvo A. Potebnia, M. Drinovas ir bulgaras P. Besonovas, nuvyko pas Karaliaučiaus universiteto sanskrito ir lyginamosios kalbotyros ordinarinį profesorių Adalbertą Becenbergerį (Bezenberger). Susipažinęs su naujaisiais lituanistikos darbais bei etnografinės medžiagos rinkimo metodika, E. Volteris ryžosi apkelti Klaipėdos kraštą ir Lietuvoje surinktas mirštančios tautos, kaip tuomet jam atrodė, kultūrinės apraiškas paskelbti rusų ir vokiečių leidiniuose.

Rudenį, po įspūdžių kupinos ekspedicinės kelionės, jis išvažiavo į Maskvą pas profesorių Filipą Fortunatovą, mokslinio lietuvių kalbos tyrimo Rusijoje pradininką. Šiuo metu E. Volteris nusprendė atsisakyti vokiečių tautybės ir tapti latviu. Mat slavofilai, stengdamiesi atitraukti latvius nuo vokiečių įtakos, suteikdavo jiems galimybę dirbti aukštosiose mokslo ir kultūros įstaigose.

Tapęs latvių patriotu, ilgiems metams suartėjęs su literatūros milžinu Janiu Rainiu, E. Volteris liko ištikimas ir lietuvių tautos bičiulis bei jaunųjų talentų globėjas.

Pirmąjį viešą pranešimą apie lietuvių krikštynų, vestuvių ir laidotuvių apeigas, prietarus bei burtus, taip pat tarmių skirtumus, jaunasis mokslininkas perskaitė 1884 m. kovo mėn. Peterburge, Imperatoriškosios Rusijos geografų draugijos posėdyje. Dar tame pačiame susirinkime E. Volteris buvo išrinktas šios draugijos tikroju nariu, ir tai paskatino jį toliau domėtis lietuvių papročiais, tyrinėti raštiją, tuo labiau, kad šis vadinamasis Šiaurės Vakarų kraštas rusų geografams bei etnografams dar buvo nežinomas.

1885 m. vasarą, pakeliui į Lietuvą užsukęs gimtinėn, Hagenskalne E. Volteris netikėtai susipažino su kaimynystėje gyvenusiu Rygos policijos tarnautoju aušrininku Juozapu Miliausku-Miglovara (1845–1937 m.). Nuo šiol jis susidomėjo lietuvių tautinėmis aspiracijomis, ypač nelegalių leidinių spausdinimu ir platinimu.

Išlydėdamas į Lietuvą, J. Miliauskas-Miglovara įteikė E. Volterii kelis Aušros numerius, taip pat kelis šimtus šio laikraščio prenumeratorių adresus, vildamas, kad tie žmonės padės mokslininkui rinkti etnografinę medžiagą.

Savo karjerą Rygos policijoje baigiantis poetas, deja, nepagalvojo, kokių bausių padarinių galėjo sukelti tie adresai, patekę uoliesiems caro žandarams. E. Volteris tuomet iš-

Profesorius Eduardas Volteris (1856–1941), kurio 150-ąsias gimimo metines minime

laikė svarbiausią savo gyvenime egzaminą. Vėlesni žeidinėjimai laikraščiuose, kai kurių lietuvių inteligentų nepasitenkinimas, ypač aštrūs poeto kun. Silvestro Gimžausko išpuoliai, buvo nepagrįsti, nes nuo tos vasaros lietuviai jam nebebuvo vien tik etnografinių studijų objektas, bet gyva tauta, turinti savo praeitį, raštiją ir galbūt ateitį (3; 34).

1885 m. E. Volteris apsigyveno Sankt Peterburge, Vasilijaus saloje, gražiausiame sostinės rajone, puikiose Nevos ir Suomų įlankos pakrantėse. Rudenį privatdocento teisėmis ėmė dirbti garsiajame Peterburgo universitete.

Baigiantis Švietimo ministerijos šešeriems metams suteiktai stipendijai, jis susimąstė apie sėlesnį gyvenimą, pastovų darbą ir šeimos kūrimą. 1886 m. pavasarį vedė Aleksandrą Maslauskaitę nuo Panevėžio, pasak Juozo Balčikonio, gyvenimo reikaluose daug gudresnę už savo vyrą, tačiau lietuviškai menkai ruošusią.

Vasaromis, savo atostogų metu, E. Volteris vis važinėdavo į Lietuvą, rinko medžiagą savo moksliniams straipsniams ir knygoms, susipažino su lietuvių inteligentais, pirmiausia – Žemaičių pavyskupiu Antanu Baranausku, Silvestru Baltramaičiu, Mečislovu Davainiu-Silvertraičiu, Petru Kriaučiūnu, kunigais Aleksandru Burba, Aleksandru Dambrausku-Adomu Jakštu ir Jonu Mačiuliu-Maironiu.

Keletą metų padirbėjęs bibliotekininku, 1894 m. pradžioje E. Volteris buvo paskirtas Imperatoriškosios mokslų akademijos bibliotekos Pirmojo (arba Slavų) skyriaus vedėju. Jo pastangomis buvo išrūpinta šio skyriaus privilegija prenumeruoti, rinkti ir saugoti rusų cenzūros uždraustus leidinius. Taigi E. Volteris buvo bene vienintelis visoje imperijoje žmogus, legaliai gaudavęs visus Prūsiose spausdintus ir vargingu knygnešių keliu platintus lietuviškus laikraščius.

Taip pat jam pavyko įrodyti, kad spauda lotyniškaisiais rašmenimis

materialinės paramos sąlygos. Pažvelgęs į būsimųjų studentų brandos atestatus, E. Volteris apsidžiaugė – tiksliesiems mokslams jaunuoliai netiko. P. Vaičiūčiui patarė studijuoti teisę, o A. Daniliauskui – filologiją. Čia pat jie ir parašė prašymus Jo Prakilnybei Imperatoriškojo Sankt Peterburgo universiteto rektoriui. O po poros dienų (liepos 1-ąją), asmeniškai paprašytas, Sintautų valsčiaus vaitas išdavė pažymėjimus apie jų socialinę kilmę ir padėtį, užtikrino lojalumą valstybės santvarkai. Mūsų nuostabai šiems ūkininkaičiams iš vaito pavyko išgauti ir pažymas, jog jie neturi jokio turto ir iš tėvų negauna jokios pašalpos (9; 236, 237).

Šiuos dokumentus įsigyti galėjo patarti tik žmogus, neblogai išmanantis Peterburgo universiteto rektorato nuostatas bei raštvedybą, nes pažymų apie neturtą veikiai prisireikė.

Vykdamas atgal į Peterburgą, E. Volteris kartu vežėsi ir visus būsimųjų savo studentų dokumentus, kurie 1895 m. liepos 7 d., kandidatams asmeniškai nedalyvaujant, buvo įteikti rektoriui. Rugsėjio viduryje jaunuoliai jau buvo priimti į Universitetą.

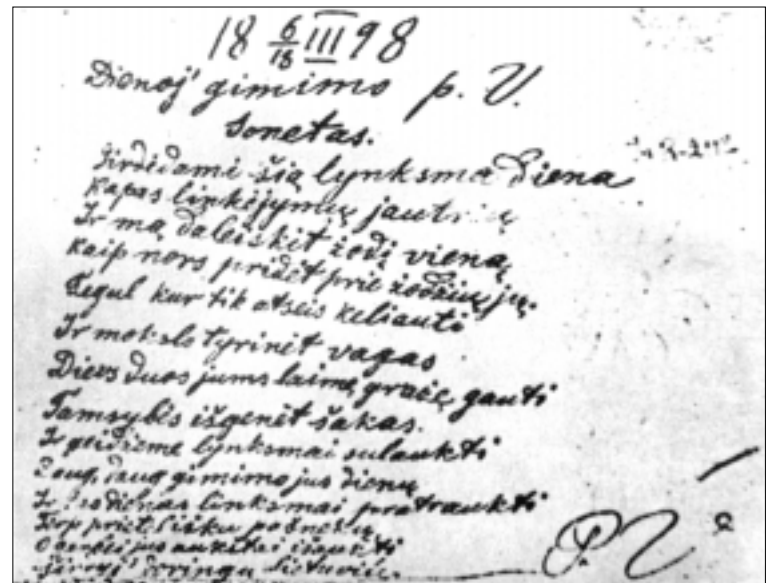
Jei, pavyzdžiui, poetas P. Vaičiūtis būtų nujautęs, kad jo biografija gali kas nors domėtis, tikrai nebūtų tą rudenį važiavęs su tėvu į Seinų kunigų seminariją ir apsimetinėjęs, jog jo nepriėmė. Užbėgant įvykiams už akių reikėtų pasakyti, kad jei ne E. Volteris, tai P. Vaičiūtis ir šio universiteto nebūtų pabaigęs – net pats rektorius stebėjosi, kodėl šis politiškas prasikaltėlis nebuvo pašalintas.

Gilius pėdsakus E. Volteris išspaudė ne tik etnografijos, kalbotyros ir knygotyros moksle, bet ir daugelio tuometinių lietuvių studentų sąmonėje bei atmintyje. Atlapotos jo namų durys, tie šeštadieniniai vadinamieji žiurfikšai, stiprino savo tėvynės pasiilgusių jaunuolių dvasią. Profesorius ar kunigas, politikas, literatas ar studentas, nevaržomas išankstinių nuostatų, galėjo imti į rankas uždraustą laikraštį, dalytis straipsnių sukeltomis mintimis ir prisiminimais. Gal tik vienas Maironis į jaunesnius žvelgė iš aukšto: *Nenorėjau su piemeniu ginčytis*, – sakė poetas apie Augustiną Voldemarą.

Šiuose pokalbiuose E. Volteris atsargiai kurstė nenusileisti ir kovoti dėl savo tautinių bei kultūrinių idėjų. Tokiais tikslais jis, lietuvių studentų padedamas, nusirašė visą S. Daukanto „Lietuvos istorijos“ rankraštį ir sukurstė į Ameriką emigravusį kun. A. Burbą, kad šis išleistų tą lietuviams svarbų veikalą (3; 38).

Kas žino, o gal šie Simono Daukanto sakiniai įkvėpė P. Vaičiūtį parašyti baladę *Kova Algirdžio ties Maskva*.

Olgerdas skubinosi į pačią Maskvą, kurioje Dmitrij, išgirdęs ateinant Lietuvius, su savo bajorais ir mitropo-

Poeto Prano Vaičiūčio soneto, skirto Eduardo Volterio gimtadieniui, faksimilė

litu Aleksieju, ir kita diduomene Kremliuje, taip vadinamuose rūmuose, užsirakino, liepdamas gyventojams visus trobesius apskuk Kremlui nudėginti. Tris dienas būk Olgerdas timsojės pamūriuose Kremliaus, sariodamas ir degindamas klioštorius ir bažnyčias, vienok nedrįsęs, kaip Maskoliai rašo, Kremliaus kušinti, kursai būk plytų mūru ir aukštais karyčiais gurlinės, o ateinanti žiema nebleidusi jo ilgesniai su apgulimu betrukti. Darin Olgerdas kakindamiesi grobiu ir daugybe intinių ukėsu ir pilionių, kuriuos su gyvuolių bandomis, arkliais sugriebtais pirm savęs namon varęs. Ant galo apvertęs visą Maskoliją į rūtus tyrus, paeidamas dar būk gęrisis sakydamas: „Nu, Maskoliai ilgai manę minės“. Ir taip Lietuviai sudraude Maskolius savo galybe (2; 108–109).

Artimiausi E. Volterio darbų pagalbininkai buvo P. Vaičaitis, K. Būga ir A. Voldemaras.

Pavartę išlikusią Volterių šeimos svečių registracijos knygą (7), pastebėjome, kad šiuose dosniuose namuose dažni svečiai buvo ir pusbroliai Jonas bei Povilas Višinskiai, Juozas Stankūnas, Antanas Daniliauskas, Antanas Smetona, Jonas Vileišis, užsukdavo ir vyresnieji – Silis (Silvestras Baltramaitis), Justinas Bonaventūra Pranaitis, Maironis, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas ir kiti.

Tuo metu, kai netylantys šunų skališimas Suvalkijos ūkininkus vertė kruopščiai slėpti arba naikinti žandarų ieškomus lietuviškuosius spaudinius, kai garsioji *Sietyno* knygnešiu draugijos byla buvo pačiame įkarštyje, jaukiuose Volterių namuose niekas net nenujautė tyliai prisėlinusios nelaimės, nors Aleksandra Volterienė ne kartą buvo prašiusi ir savo vyro, ir besilankančių studentų, kad su uždraustą spauda būtų atsargesni.

Vien politinėmis bylomis pasiryžęs grįsti savo karjerą, 1897 m. rugpjūtį, šuniško uolumo genamas, rotmistras Andrejus Vonsiackis šildė arklis į Sintautus – „kad protokole neliktų spragų“. Sukdamas į Daniliauskų kiemą jis vylėsi sučiupti dar vieną sietynietį, tačiau studentas Antanas Daniliauskas tą vasarą nebuvo sugrįžęs atostogauti į tėviškę.

Tuo pačiu metu, kaip reikalavo žandarų Statutas, buvo vykdoma krata ir A. Daniliausko bute Peterburge. Netikėtai užklupus, lietuviškų spaudinių nė nereikėjo ieškoti. Regis, uždraustosios literatūros Antanas iš Volterių parsinešė visai vasarai. Ją skaitė, rinko medžiagą savo straipsniui apie Mikalojų Daukšą.

Kratos rezultatai pranoko visus rotmistro A. Vonsiackio lūkesčius, nes surastose lietuviškose knygose buvę numeriai atskleidė, kad jos priklausė slapta studentų bibliotekėlei. Netrukus A. Daniliauskas buvo sumintas ir iš Sankt Peterburgo pargabentas į Lietuvą.

Tų pačių metų rugsėjo viduryje Švietimo ministerijos oficioze buvo išspausdinti net du straipsniai apie lietuviškosios spaudos draudimą ir knygnešių areštus, kuriuose paminėtas ir studentas A. Daniliauskas (Danilevskis) iš Sintautų. Vėl kreiptasi į rusų sąžinę. Šių publikacijų autorius buvo E. Volteris. Po to panašūs straipsniai pasirodė ir prestižiniame dienraštyje dienraštyje C.-*Петербургские Ведомости*, kurį citavo *Сын отечества* ir kiti Peterburgo laikraščiai.

E. Volterio mokslinę veiklą itin svariai rėmė Peterburgo viešosios bibliotekos** laisvai samdomas darbuotojas S. Baltramaitis (1841–1921 m.). Jis rūpinosi E. Volterio eks-

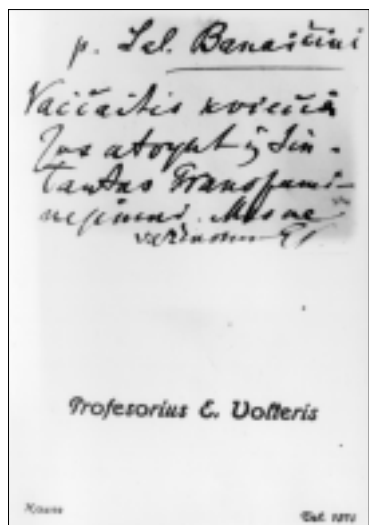
pedicijų po Lietuvą sėkme, stengėsi paneigti gandus apie neva šio mokslininko parsidavimą caro valdžiai. Bičiuliškas jų bendradarbiavimas leido gerai pasirengti ir 1895 m. dalyvauti pirmojoje Rusijos spaudos parodoje bei spaudos darbuotojų suvažiavime Peterburge, o taip pat 1900 m. Pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Jie pateikė lietuviškų spaudinių statistiką, argumentuotai įrodė spaudos lotyniškaisiais rašmenimis draudimo beprasmiškumą.

1899 m. pabaigoje įsikūrusi Peterburgo lietuvių savitarpinės pagalbos draugija S. Baltramaitį išrinko Garbės nariu. Savitarpiečių valdyba netrukus paskelbė pirmąjį lietuvių kultūros istorijoje dramos kūrinį konkursą. Vertinimo komisijos pirmininko E. Volterio iniciatyva buvo įkurtas artistų būrelis, kuris pastatė P. Vaičaičio išverstą Aleksandro Puškino tragikomediją *Šykštus riteris*. Geriausiai sekėsi poetui Kleopui Jurgeioniui, atlikusiam Barono vaidmenį.

Volteriai su buvusiais studentais bendravo ir vėliau.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą, kalbininkui K. Būgai baigus universitetą, A. Volterienė prisiminė tuomet jau Virbalio advokatą J. Stankūną.

Stankūnas turėjo seserį, Volterienės nuomone, visai tinkančią globoti Būgą šios žemės kelionė. Pagal Volterienės planą, Būga buvo pakviestas pas Stankūną vasarą paviešėti. Matyt, Būga, važiuodamas viešėti į Virbalį, žinojo savo kelionės tikslą (1; 79), nes laiške, kurį parašė jau iš Stankūnų, kvietė A. Volterienę atvažiuoti pabaigti tų jo piršlybų. Šiame laiške, žinoma, nepamiršo uždėti tvirtagalės priegaidės ženklą žodyje Virbälis.

Prof. E. Volterio autografas, abi vizitinės kortelės pusės

Volterienės sumanymas pasiekti savo tikslą – Būga tikrai gavo gerą globėją (ten pat).

Didelio lietuvių palankumo E. Volteris susilaukė už pasiryžimą perspausdinti svarbiausią M. Daukšos (1527/38–1613 m.) darbą – Jakubo Vujeko postilės vertimą. Šiam projektui pritarė iškiliai rusų mokslininkai Filipas Fortunatovas (1848–1914 m.) ir Aleksejus Šachmatovas (1864–1920 m.). Šis projektas nuo 1904 m. buvo vykdomas trimis etapais (trečiasis sąsiuvinis pasirodė tik 1927 m., jau Tarybų Rusijos laikais).

Daugeliui lietuvių studentų svingingi Universiteto privatdocento namai buvo savotiška dvasingumo akademija, šiltas lizdas, nuo kurio krašto atsispiriami kūrybiniam skrydžiui. Domėjimasis lietuvių mitolo-

Prof. Eduardas Volteris (baltu švarku) prie poeto P. Vaičaičio paminklo Sintautų kapinėse 1923 m. Antroji jam iš dešinės – rašytoja Julija Pranaitytė

gija, tautosaka, M. Daukša ir S. Daukantau, A. Puškinu ir N. Nekrasovu P. Vaičaičio eilėraščiams suteikė išliekamąsias vertes.

1901 m., kai pas Volterius gyvenusiam džiovos iškankintam P. Vaičaičiui jau tegalėjo padėti nebent baltas, švelniavilnis šeimininkų šuniukas Fufočka, kuris gulėjo ant poeto kojų ir šildė jas, E. Volteris buvo Mokslų akademijos komandiruotas į Austriją ir Vokietiją susipažinti su šių šalių didžiausių bibliotekų veikla. Grįžęs į Peterburgą, jis parengė spaudai *Lietuvišką chrestomatiją* (11), kurion įdėjo keturis P. Vaičaičio eilėraščius iš tais pačiais 1903 m. JAV išleistos pirmosios jo knygos. Po metų P. Vaičaičio atminimui išleido atspaudą, gana plačiai paplitusį tarp peterburgiečių lietuvių inteligentų (16). E. Volteris, matyt, turėjo ir neskelbtų poeto rankraščių. 1911 m. siuntė juos į Ameriką Julijai Pranaitytei, rengusiai naują P. Vaičaičio eilių leidimą, tačiau tie rankraščiai pražuvo (6).

Žavėdamiesi populiariąja Antano Vilkutaičio-Keturakio *Amerika pirtyje*, gal visai pamiršome, kad E. Volteris dar spaudos draudimo metais Peterburge išrūpino leidimą statyti šią komediją.

1904 m., vos panaikinus spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą, E. Volteris buvo paskirtas lietuviškų knygų cenzoriumi. Šias pareigas ėjo iki pat 1917 m. ir padėjo išleisti ne vieną mūsų krašto kultūrai svarbų veikalą.

Iš atskirų kalbinių Volterio darbų bene plačiausio atgarsio vėlesnių tyrinėtojų darbuose susilaukė straipsniai apie vadinamąsias Vilniaus krašto tarmes, jų ryšius su senovės prūsų kalba. Taip pat reiktų pridurti, jog Volteris pirmasis pradėjo tyrinėti senosios baltarusių kalbos lituanizmą (8; 200).

Peterburgo universitete skaitydamas lietuvių, latvių, senosios prūsų kalbos kursus, aktyviai dalyvaudamas leidybinėje bei visuomeninėje veikloje, bendraudamas arba susirašinėdamas su lietuvių inteligentais, E. Volteris tapo mūsų tautos kultūrine savastimi.

Per lietuvišką dainą, girdėtą Lietuvos laukuose, per šiaudinių pastogių pasakas, per Lietuvos piliakalniuose gulinius senųjų amžių nežinomųjų karžygių kaulus, per tautos dvasia alsuojančius senosios lietuvių raštijos paminklus E. Volteris rado kelią į lietuvių širdį ir pagaliau patsai nebepajuto, kaip sutapo su lietuvių tauta (3; 40).

Kai po bolševikinio Spalio perversmo, aukštai iškėlę lozungą *kas buvo nieks, tas bus viskuo, gavėse emė siautėti Peterburgo padugnės, inteligentai, anot ponios Volterienės žodžių, negalėdavę net maisto patys nusipirkti, jiems komunų krautuvėse nenorėdavę parduoti. Krautuvėse visuo-*

met būdavę pirmiausia aprūpinti proletarai, ponai gi nesulaukdavę savo eilės. Volteriai buvę dar tiek laimingi bolševikų „rojuje“, jog turėję prielankų jiems kiemsargi. Jis galėdavęs prisipirkti valgomų daiktų kiek tik norėdavęs ir paskui dalį tų pirkinėjų parduodavęs p. Volteriams ar kitiems kaimynams savo įvertinimu. Kai kurie Volterių pažįstami Petrapilyje tiesiog badaudavę, neturėdami gerų pažinčių su savo buvusiais tarnais (5; 288).

Tai, be abejonės, nebuvo vienintelė priežastis vertusi apsispresti ir iš komandiruotės į Peterburgą nebesugrįžti. 1918 m. gruodžio mėn. Vilniuje susitikęs J. Basanavičių, A. Smetoną, A. Voldemarą ir kitus besikuriančios Lietuvos politikus, E. Volteris pasiūlyko organizuoti mūsų šalies valstybinę biblioteką.

Tačiau 1919 m. pavasarį lenkų įgaliotiniai pareikalavo darbą nutraukti, todėl E. Volteriu su šeima teko persikelti į Kauną. Nuo šiol, greta archeologinių ekspedicijų, muziejininkystės, etnografinių tyrinėjimų, didžiausia E. Volterio duoklė atiteko Kauno universitetui, kuriame profesoriavo nuo 1922 m. vasario 16-osios.

Lietuvoje garbūji profesorių užklupo senatvė. Dažnai prašydavo studentams paskelbti, kad dėl ligos negalės paskaitos skaityti. Tuo metu fakultetas jam buvo išrūpinęs pensiją, ir dekanas V. Krėvė taisyti jo skambinimais būdavo nepatenkintas, netgi pykdavo, kad senukas nerimsta namie ir tikrai visiems trukdo, kad iš jo paskaitų jau mažą naudą (14; 2–3).

1932 m. vasario mėn. Kauno Metropolio restorano salėje iškilmingai buvo paminėtas iš Amerikos trumpam parvykusios žurnalistės Julijos Pranaitytės (1881–1944 m.) kūrybinės veiklos trisdešimtmetis. Po būvyje dalyvavo visas senoji Kauno elitas. Išlikusioje nuotraukoje profesorius E. Volteris sėdi pirmoje eilėje – greta sukaktuvininkės.

Apie 1933 m. išdidus, plačios erudicijos mokslininkas buvo priverstas prašyti pašalpos. *Man su žmona paskirta 300 litų pensijos, o kai padaro priklausančius atskaitymus, tai aš gaunu grynais pinigais 191 litą. Savaiame supranta, kad iš tų pinigų, aki vaizdoje kainų pakėlimo, pragyventi neįmanoma. Todėl maloniai prašau padidinti man pensiją arba suteikti pašalpą, kad aš galėčiau be rūpesčio užbaigti savo veikalus (12).*

Profesorius Eduardas Volteris mirė 1941 m. gruodžio 14-ąją Kaune. Tais pirmaisiais vokiečių okupacijos metais, deja,

Lietuvoje nebuvo kam pasirūpinti ženklesniu žymaus mokslininko pagerbimu.

Priglaudė didį studentijos bičiulį senosios Kauno kapinės Didžiojo Tėvynės karo pradžioje, didelės suirutės metu. Niekas gerai tos jo poilsio vietos neįsidėmėjo, vėliau ieškojo, neberado... Tos kapinės nūnai panaikintos, ten miesto parkas. Poilsiaudami vaikšto kauniečiai ta vieta, visai nepagalvodami, kad čia, po pilkų smilčių sluoksniu, ilsisi žymaus mokslininko, visuomenės veikėjo, didelio jaunimo geradarijo palaikai...“ (14; 17–18).

Iškilaus literatūros mokslininko, šviesaus atminimo profesoriaus Alberto Zalatoriaus žodžiais tariant, jubiliejai ateina ir praeina, o knygos lieka. E. Volterio nuopelnai – gal ne tiek paliktose knygose, kiek tuose pasėliuose, kurie suvešėjo pilietiška ir patriotiška nusiteikusių lietuvių širdyse, atnešusiose neabejotinos naudą savo tėvynei.

Literatūra ir šaltiniai

1. J. Balčikonis, „Atsiminimai apie K. Būgą“, *Literatūra ir kalba*, t. 1., Vilnius, 1956.
2. S. Daukantas, *Lietuvos istorija*, kn. 2., Plymouth, 1897.
3. J. V. Girdvainis, *Profesorius Eduardas Volteris: Rankraštis*, Kaunas, 1939, Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekos rankraštynas, F154 EV-199.
4. Lietuviškasis Balsas, New York, 1887, Nr. 5–6.
5. J. Pranaitytė, *Laisvosios Lietuvos Atlankytų*, Philadelphia, 1928.
6. J. Pranaitytė, *Laiškas Eduardui Volteriu*, Philadelphia, 1911, sausio 10, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštynas, F17 Nr. 186.
7. Rusijos mokslų akademijos archyvas (Sankt Peterburgas), F178 Ap1 B303.
8. A. Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija (iki 1940 m.)*, Vilnius, 1979.
9. P. Vaičaitis, *Raštai*, Vilnius, 1996.
10. A. Voldemaras, *Raštai*, Chicago, 1973.
11. E. Volteris, *Lietuviška chrestomatija*, Санкт Петербург, 1903.
12. E. Volteris, *Priedas prie autobiografijos: Rankraštis*, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštynas, F17-10.
13. Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija*, t. 4., Vilnius, 1990.
14. J. Žiurlys, *Aš myliu Jus: Rankraštis*, Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas F11-279.
15. V. Žukas, *Lietuvių knygotyros bruožai*, Vilnius, 1989.
16. Э. Волтер, „Памяти П. Вайчайгиса“, *Пушкин в литовском переводе*, Санкт Петербург, 1904.

Profesorius Augustinas Voldemaras (1883–1942)

** Nuo 1932 metų – Viešoji valstybinė M. Salitykovo-Ščedrina biblioteka.

Pradžia Nr. 6

Projekto vertė neabejotina

ML. Kuo ši naujoji istorijos sintezė skirsis nuo kitų, paskelbtų po 1990-ųjų?

J. Kiaupienė. Pirmiausia tuo, kad ji aprėps Lietuvos priešistorę ir istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų. Nors projekte dalyvauja daugiau kaip 20 tyrinėtojų, kurių kiekvienas turi savo požiūrį, bet visus sieja vienas bendras dalykas: visų autorių atspirties taškas – darbas su pirminiais šaltiniais. Archyvas, rankraštiniai ir kitos dokumentų saugyklos yra svarbiausia vieta, kur pradedamas tyrimas, vėliau peraugantis į apibendrinimus ir teorinius samprotavimus. Todėl 13-oje tomų visuomenė ras ne tik naujų teorinių įžvalgų, bet ir naujausių tyrimų duomenų apibendrinimą. Tai labai svarbu. Puike vieno žmogaus parašyta sintezė gali ir nebūti pagrįsta darbu su pirminiais šaltiniais, o remtis istoriografija, autoriniais samprotavimais ir įžvalgomis. Visuomenei tokia sintezė gali būti labai įdomi ir vertinga. Tokia, mano manymu, yra neseniai pasirodžiusi ir pelnytai didelio visuomenės susidomėjimo sulaukusi Alfredo Bumblauskio *Senosios Lietuvos istorija, 1009–1795*. Tačiau mūsų projektas sprendžia kitą uždavinį: jis plėtoja pažinimą, plečia pažinimo ribas, nuosekliai apimdamas visus laikotarpius, tad visuomenei tam tikra prasme atiduosime tai, kas istorikų ir archeologų yra sukaupta ir iš naujo pastaraisiais metais apmąstyta.

ML. Ar lengva buvo suformuoti autorių grupes atskiriems tomams?

J. Kiaupienė. Nei lengva, nei paprasta, kaip sakiau, teko daug diskutuoti. Vis dėlto pavyko rasti sutarimą dėl sintezės sandaros, kurią bus stengiamasi išlaikyti kiekviename tome. Kaip jau kolegų sakėta, tai nebus politinė ar tik valstybės istorija, bus atskleistas sociokultūrinio fenomeno, kurį suprantame kaip Lietuvą, daugialypis kaitos procesas Europos istorijos kontekste. Lietuva keitėsi teritoriškai, keitėsi ir jos gyventojai, jų sandara įvairiais požiūriais, kiekvienu laikotarpiu. Tai bus svarbiausias tyrimo subjektas: kas gyvena, kaip gyvena, ką sukūrė ir ką paliko žemėje, kurią šiandien vadiname Lietuva.

ML. Kaip ir daugelis mokslo bendrijų, istorikai, ko gero, nėra vienalytė terpė. Ar buvo abejonų tokių projekto sėkme, gal ir reikalingumu?

Trylikatomė: naujo santykio su praeitimi sintezė (2)

Trylikatomės „Lietuvos istorijos“ projektas pristatomas LR Seimo rūmuose

Lietuvos istorijos institute diskutuojame apie didžiausią iš lig šiol buvusių mūsų istorikų projektų – trylikatomę Lietuvos istoriją. Jos I tomas jau pasirodė. Apie naują daugiatomį leidinį kalbamės su jo atsakingąja redaktore prof. dr. Jūrate Kiaupiene, Instituto tarybos pirmininku dr. Edmundu Rimša ir

atskirų tomų atsakingaisiais redaktoriais – habil. dr. Algirdu Girininku, dr. Gintautu Zabiela, dr. Artūru Duboniu, prof. dr. Zigmantu Kiaupa, dr. Rimantu Mikniu, dr. Česlovu Laurinavičiumi, III tomo vienu iš autorių dr. Dariumi Baronu ir leidyklos *Baltos lankos* vyriausiąja redaktore Gintaute Lidžiuvienė.

Turiu mintyje trylikatomės „Lietuvos istorijos“ projektą.

J. Kiaupienė. Buvo skeptikų, manau, jų yra ir dabar. Tiesa, pasirodžius *Lietuvos istorijos* I tomui, jų, bent jau Lietuvos istorijos institute, liko mažiau, o didžiausi skeptikai ir nedalyvauja projekte. Kai kam atrodo, kad jų reikalas – tyrinėti, rašyti monografijas, straipsnius, ir tai bus mokslo naujienos. Natūralus mokslininko pasirinkimas. Kiti – įsitikinę, kad rašyti sintezę dar per anksti, nes trūksta faktografinių tyrimų. Ir tai geri ženklai, liudijantys sveiką klimatą. Nuomonių, vertinimų įvairovė yra terpė, kuri „maitina“ mokslą, neleidžia sustabarėti. Mokslo žmonių diskusijos užtikrina jo pažangą. Svarstydami *Lietuvos istorijos* projektą, visi pasimokėme, pats projektas taip pat pakito. Skeptikų pozicija iš dalies yra pagrįsta. Kita vertus, jei lauksime, kol visos

problemos bus nuodugnai faktografiškai ištyrinėtos, sintezių niekada ir neparašysime. O jei mąstysime apie taikomąjį tokios sintezės poreikį ir prasmę, tai šis projektas yra labai svarbus. Prisiminkime kad ir istorijos mokytojus, ypač dirbančius provincijoje. Jie juk neskaitys visų mūsų straipsnių ir monografijų. Sostinėje, žinoma, taip pat.

Sintezė bent jau teoriškai teikia galimybę visas reikalingas žinias rasti vienoje vietoje. Taigi tokio projekto taikomoji vertė neabejotina.

Pagoniškoji Lietuva išlieka didvyriškumo simboliu

ML. Ar galime kalbėti apie šio projekto tarptautinę reikšmę? I, „Lietuvos istoriją“ „juk pateks ir kitų tautų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovai: baltarusiai, ukrainiečiai, lenkai.

Artūras Dubonis. Šių tautų atstovai pateks į rašomos istorijos akiratį. Tačiau mes žvelgiame į juos ir jų vaidmenį laikydami liuanocentristinės pozicijos. Nėra sunku išversti šią Istoriją į kitas kalbas. Pagaliau kitataučiai juk gali skaityti ir lietuvių kalba – ten yra lietuviškai mokančių istorikų.

ML. Tačiau kiek naujo baltarusiams, ukrainiečiams šiais tomiais galime pasakyti jiems rūpimais bendros feodalinės valstybės, bendro istorinio paveldo klausimais?

A. Dubonis. Neabejoju, kad galime pasakyti, ir tai bus pasakyta. Man tenka vadovauti III tomo-

Valstybės iškilimas Rytų ir Vakarų sandūroje – sudarymo darbams. Tai pagoniškas laikotarpis iki 1387 m. Lietuvos krikšto. Tai periodas, kai susiformavo Lietuvos valstybingumas, atsirado lietuvių tauta. Turėsime dar kartą kaimynams baltarusiams aiškiai pasakyti, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybingumo centrai ir politinė valdžia telkėsi etninėse lietuvių žemėse, kad valstybėje ilgai dominavo lietuvių politinis elitas. Kartu sieksime atskleisti, kaip ir kodėl per šimtmečius senoji Lietuvos valstybė visoms joje gyvenančioms tautomis virto bendrais namais; už juos žūdavo karuose su totoriais, Rusijos valstybe, švedais ir t. t. Kai dabar su kolega D. Baronu ir kitais ėmėme gilintis į kai kurias to laikotarpio klausimus, atsivėrė labai įdomių šaltinėtijos ir kitų niuansų. Jie keičia kai kuriuos senus vertinimus, tiek iš XIII a. antrosios pusės Lietuvos, tiek iš didvyriško karo su kryžiuočiais laikų. Pasakyti tiesą apie praeitį, remiantis profesionalia šaltinių interpretacija – tai ir yra paties aukščiausio patriotizmo apraiškos forma.

ML. Kaip gerbiami istorikai mano, ar visuomenėje esama bent kiek didesnės dėmesio pagoniškosios Lietuvos istorijai, šalyje vykusiems procesams? Pagaliau ar tas dėmesys slopsta, o gal didėja?

A. Dubonis. Jaučiu Lietuvos visuomenės, t. y., vartotojų spaudimą – dėmesys tai problematikai milžiniškas. Pagoniškoji Lietuva – tai lietuvių didvyriškumo simbolis. Tą atsakomybę suvokiame, žinome, ką darome ir kokius sakinius rašome. Štai kolega D. Baronas paskelbė straipsnių apie Pilėnų šturmą 1336 m. ir sukėlė labai didelę diskusiją. Internete mačiau 80 atsiliepimų į straipsnį, o kiek dar skaičiųjų į diskusiją nesivėlė. Vertinimas labai įvairus, vadinasi, skaitytojai nėra abejingi istorijai. Visa tai mus verčia dirbti labai atidžiai.

Siekis – Lietuvos istorijos visuma

Gintautė Lidžiuvienė. Pavieniai straipsniai išsibarsto, ne visais jais galima pasitikėti, o šiame leidinyje bus pareikšta pozicija, šiuolaikiškai išdėstyta, pagrįsta naujausia šaltinių interpretacija. Turėsime Lietuvos istorijos visumą, daug platesnių tyrinėjimų horizontą.

Tiesa, ir į *Baltų lankų* leidyklą ateina žmonių, klausinėjančių, kam šiais laikais reikia tokios Lietuvos istorijos, nes tokių istorijos sintezių laikai, girdi, praėję... Mano nuomonė priešinga: galima tik džiaugtis, kad turėsime šiuolaikišką sintezę, naujo požiūrio į Lietuvos istoriją pavyzdį. Senoviskų sintezių gal ir nereikia, bet naujų, modernių labai pasigendama.

Edmundas Rimša. Pasidairę po Europą įsitikintume, kad didelių valstybių istorijos sintezės sudaro ir po 12, ir po 16 ar net 18 tomų. Kiekviena karta iš naujo rašo savo valstybės istorijos sintezę. Labai svarbu kiekvienos kartos istorikams įnešti savo indėlį į tą istorijos supratimą.

Lenkijoje išėjo bene dvi Lenkijos istorijos sintezės. Vieną parašė Krokuvos universiteto istorikų grupė. Varšuvos istorikai sudarė savo sintezę, jų požiūris gerokai skiriasi nuo Krokuvos universiteto istorikų. Mes šiame veiklos bare esame labai atsilikę. Faktiškai tai bus pirmas solidus mėginimas parašyti Lietuvos istorijos sintezę. Gera proga ramiai, atsakingai iš mokslo pozicijų pažvelgti į Lietuvos praeitį, nes visos prieš tai rašytos sintezės, ypač sovietinio laikotarpio, buvo ideologinio pobūdžio.

J. Kiaupienė. Rengdamasi šiam projektui įvairių šalių bibliotekose peržiūrėjau esamas istorijos sintezes, be abejo, naujasias, o ne XIX–XX a. pirmosios pusės. Ir kas paaiškėjo: po 1990 m. ten rikiuojami turiausios daugiatomiajai veikalai, kai kurios sintezės rengiamos ligi šiol. Panašiai, kaip ir mes, kiti taip pat dažnai spausdino savo istorijos tomus ne iš eilės, o pagal parašymo eigą.

Atidžiai peržiūrėjau naujasias ispanų, italų, portugalų istorijos sintezes. Jau nekalbu apie tą regioną, kurio politinis statusas po 1990 m., kaip ir mūsų, pasikeitė. Taigi šį darbą dirba visa Europa, ir tai natūralu: kuo daugiau tokio pobūdžio darbų, tuo brandesnė, labiau išplėta istoriografija. Blogiausia, kai yra viena tiesa ir viena visiems privaloma nuomonė.

Taigi istorijos sintezių niekada nebus per daug. Lietuvos istoriografijai naujas dalykas, kurį mėginsime šiame darbe įgyvendinti, yra tai, kad įvadinėje dalyje arba net tekste autoriai savo nuožiūra galės pradėti diskusiją su įžvalgomis ar pozicija tų autorių, kurių požiūris yra diskutuotinas. Tai nereikia, kad kitokia interpretacija yra blogesnė, neteisinga. Tiesiog skaitytojui tokiu būdu stengiamasi sudaryti galimybes mąstyti savarankiškai, o ne laukti, kad istorikai pasakys: buvo taip, ir taškas. Mokslinės diskusijos mūsų istoriografijoje kol kas yra labiausiai apleista vieta. Nemokame ir nenorime diskutuoti, dažnai kita nuomonė, interpretacija priimama kaip asmeninis įžaidimas. O juk kuo daugiau nuomonių bei mokslinių interpretacijų pateikiama visuomenei, tuo ji darosi brandesnė ir tuo geriau gali reflektuoti, samprotauti kad ir apie patriotizmą.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Pirmojo „Lietuvos istorijos“ tomo atsakingasis redaktorius habil. dr. Algirdas Girininkas ir leidyklos „Baltos lankos“ vyriausioji redaktorė Gintautė Lidžiuvienė

Atkelta iš 4 p.

kaip ir patys mokslai, turi būti skirtingi. Antraip atsitinka kaip I. Krylovo pasakėčioje: šiaučius moko siūti drabužius, o kriaučius – virėją virti kukulius... Kiekviena mokslo sritis turėtų formuoti savo ekspertų tarybą ir nustatyti savo srities vertinimo kriterijus. Dėl finansavimo reikėtų susitarti.

Pranešėjui šypsena kelia teiginys, esą Lietuvos mokslo taryba yra mokslininkų savivaldos institucija. Kokia tai savivalda, jei Taryba formuojama skiriant narius? Gyvename iškreiptų sąvokų karalystėje: *autonomija, savivalda, mokslininkų atstovavimo principas...* Visos šios sąvokos turėtų būti rašomos kabutėse, nes mūsų gyvenime jos neturi nieko bendro su turiniu.

Svarbiausia, kad patys žmonės suprastų: niekas už juos reikalų neišjudins, laimės ir geresnio gyvenimo ant lėkštės neatneš. Kol to mokslo žmonės nesuvoks, niekas nepasikeis. Pranešime nuskambėjo tokia mintis.

Tad kas pagaliau yra mokslininkas?

Tik apibrėžęs savo ribas, konkretus mokslas gali pagarbiai žvelgti į kitus mokslus. Labai tiksliai sufurmuluota prof. Egidijaus Aleksandravičiaus mintis. Išties pagarbos „kitiems mokslams“ Lietuvoje labai stinga, užtat savo paties tyrinėjimų reikšmės absoliutinimo per akis. Su neslepiaamu užsidegimu mėgstama

Ilgoje distancijoje reikia antro kvėpavimo

Naujasis ir buvęs Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkai: prof. Antanas Kulakauskas ir dr. Vygintas Gontis

mokslo visa tai būtų galima prišlieti. Švedijoje didelėms mokslinių tyrimų institucijoms kartais vadovauja asmenys, negavę Ph. Dr. laipsnio, nes lemia idėjos ir minties naujumas, gyvenimo bei kūrybos tempai, o ne mokslo laipsniai ir akademiniai vardai. Lietuvoje yra kitaip, nes kai kurie asmenys jaučiasi esą mokslininkai tik todėl, kad yra apgynę disertaciją ir gali puikuotis prie savo vardo vizitinėje kortelėje raidėmis „dr.“

Pasak E. Aleksandravičiaus, mokslininkai yra visi tie, kurie ką nors tyrinėja, į aplinką ir save žvelgia tyrėjo, besivadovaujančio racionaliais principais, akimis.

Deja, vadovaujantis formaliai

įteisintais kriterijais, iš mokslininkų terpės dirbtinai pašalinta visa jaunuomenė, ne vienus metus užsiimanti tyrinėjimais, bet prie savo vardo ir pavardės dar neturinti to nuostabaus prieraišo „dr.“ Pasak pranešėjo, šiandien niekas taip neveikia mūsų mokslo bendruomenės, kaip šis išlikęs ir labai išryškėjęs „kredencialų“ fanatizmas. Labiau nei bet kuri kita visuomenės dalis, mokslininkai pasidavę fetišams – daktaro, habilituoto daktaro, net profesoriaus laipsnių ir vardų fetišams.

Nejau visi vien tik „specializavomės“?

E. Aleksandravičius mėgino apibendrinti, kaip per pastaruosius 15 metų vyko mūsų universitetų sektoriaus, aukštosios edukacijos ir apskritai visuomenės mentaliteto virsmas. Tai atitiko ir pranešimo temą – *Nuo specialistų kalbės į mokslinės tiesos organizaciją: nepasisekęs žygis?* Išraiškingas klausukas temos formuluotėje žadėjo dramatiškas ir aštrias išvadas. E. Aleksandravičius niekada nestokoja originalių išvalgy, bet ne mažiau įdomu stebėti klausytojų reakciją: toli gražu ne visiems patinka drąsi intelektualinė saviplaka. Gal net ne visiems suvokiama. Mūsų publika pratusi prie saldžių lopšinių, vienmačio vertinimo; bet koks išskirtinumas, jau nekalbant apie originalumą, atrodo savaime įtartinas ir pavojingas. Humanitaro E. Aleksandravičiaus tipo lydis ir šį kartą sujudino snūstelėjusių karošų tven-

kinį, jau spėjusį šiek tiek apmauroti.

Specialistų kalve (beje, be kabučiu) istorikas neslėpė vadinęs sovietmečio universitetų paveldą. Tik labai nesinori sutikti, kad Vilniaus universitetas „iki detalių specializavo žmogų“, nes tada tektų pripažinti, kad tokiais „specialistais“ yra ir pats prelegentas, ir anksčiau kalbėjęs jo

Humanitarinės gaivos į suvažiavimo atmosferą įliejo istorikas prof. Egidijus Aleksandravičius

samprotauti, kaip maža moksliskumo yra kituose moksluose (išskyrus, žinoma, tiksliuosius mokslus), priešingai, nei paties samprotaujančiojo tyrinėjimų srityje. Matyt, labai saldu vertinti tai, apie ką mažiausiai nusimanoma. Gaila, bet daugelio reformatorių drąsa imtis didelių pertvarkų, dažniausiai pradedamų nuo griovimo, kaip tik ir kyla iš platesnio išsilavinimo bei erudicijos stygiaus, dorovinės ir etinės atsakomybės neįėjimo.

Tokios mintys kyla iš vienos prof. E. Aleksandravičiaus frazės. Daug peno apmąstymams buvo ir kitose kalbėtojo mintyse. Kai kurios kelia norą diskutuoti ar net prieštarauti, bet visai ne todėl, kad norėtusi pasakyti geriau. Tiesiog taikli mintis būtinai pažadina kitą.

Štai profesorius pasiūlė susimąstyti apie žodį *mokslininkas*. Jam atrodo juokinga ir graudu, kad Lietuvoje mokslininku galima vadinti tik mokslų daktaro laipsnį turintį asmenį – taip įtvirtinta įstatymu. O aukštosiose technologijose daugybė išradimų ar net atradimų padaroma pirmiau, negu sugalvojama, prie kokio

Daug jėgų Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos veiklai atiduoda Vilniaus Gedimino universiteto profesorė Jadvyga Kerienė

lus nepritarimas aplinkui vykstančiam absurdo spektakliui, o tai jau pat intelektinio pasipriešinimo forma. Sąjūdžio idėjoms reikėjo subręsti, ir tai vyko toje pačioje terpėje, iš kurios visi atėjome.

Individualizuoto žmogaus išradingumo poreikis

Kitai pranešėjo sakinio daliai tenka karštai pritarti: visa sovietinė sistema siekta sukurti tokią visuomenę (tik ne bendruomenę), kuriai svarbiausia – technologiniai procesai, galiausiai taikomi ir pačių žmonių bei visuomenės valdyme. Mentalinėje plotmėje šio proceso šmėklos ir dabar lakioja, tačiau ne vien posovietinėje Lietuvoje, bet – čia vėl įtersime savo trigrašį – ir Europos Sąjungoje. Pakaktų pasižiūrėti, kokie prioritetai buvo propaguojami per Bendrąją programą – daugiausia technologinio pobūdžio, o apie humanitariką bus pradėta plačiau kalbėti tik kitąmet, 7-ojoje programoje.

Tikriausiai atsiras prieštaraujančių E. Aleksandravičiui ir dėl teiginio, kad perdėta mokslo specializacija – baisiausia, kas mokslui yra atsitikę per pastarąjį pusę amžiaus. Jei mokslą suvoksime faustiškai, kaip savaiminę vertybę, vertybę pačiam sau, tai tokiai pranešėjo nuostatai galima pritarti visomis keturiomis. Tačiau jei mokslui pripažinsime ne tik laisvės, bet ir prievolės, kad ir prievolę spręsti aktualias bei neatidėliotinas valstybės užduotis, tada be aiškios orientacijos ir griežtos specializacijos neįmanoma apsieiti. Nereikėtų pamiršti, kokius uždavinius sprendė sovietinis mokslas ir kiek buvo spėjęs pasiekti (kalbame ne apie socialinius, iš dalies ir ne apie humanitarinius mokslus). Pasižvalgę, kiek buvusių sovietinio mokslo šulų šiandien sėdi žymiausiuose JAV, Izraelio ir Europos šalių universitetuose, apie to mokslo „nuopuolį“ tikriausiai kalbėsime atsargiau.

Vyksta balsavimas

studijų bendras. Vis dėlto mūsų kartos studentams į smegenines jau nebuvo taip drastiškai laužiamasi kaip, pavyzdžiui, XX a. šeštajame dešimtmetyje. Net visuomeninių disciplinų dėstytojų akys prašviesėdavo, kai studentas samprotaudavo, o ne pildavo iškaltas tiesas. Kas norėjo, nebuvo tingus, galėjo nemažai pasiekti ir užsiimdamas savišvieta. Vieni pasiekė, kiti – ne. Užtektų apsidairyti, kiek, pavyzdžiui, fizikų staiga tapo Sąjūdžio veikėjais, politikais, leidėjais, rašytojais ir publicistais – nejau tai asmenybę žlugdančios specializacijos padarinys? Tiesiog reikėjo pasinaudoti Vilniaus universiteto teiktomis galimybėmis: daugeliui tai buvo pasėlių brandinimo metas, ty-

Verta dėmesio štai tokia pranešėjo mintis. Kinijai virstant pasaulio fabriku (taip pat aukštųjų technologijų srityje), kur specializacija pasiekė kulminaciją, nes vis labiau pinga žinios ir vis labiau branginamos idėjos (tą pastebi euroamerikietiškos civilizacijos žmonės), išties gal dar liks viltis – spontaniško, individualizuoto žmogaus išradingumo poreikis. Bent jau europiečiams ir amerikiečiams tai dar turėtų likti tikėtina vertybė. Šia siekiamybe, E. Aleksandravičius ir rėmėsi vertindamas šalyje ligi šiol vykusių procesus.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

EGIDIJUS MAŽINTAS

Vilniaus pedagoginio universiteto (VPU) studijų skyriaus vedėjas doc. Antanas Kiveris yra mokslininkas, pedagogas, sudėtingas klasikinės operos arijas profesionaliai atliekantis fizikos mokslų daktaras. „Pedagoškės (studentų žargonu – VPU) Šaliapinas“ – pagarbiai apie pedagogą atsiliepia ne tik studentai, bet ir kolegės – menininkai bei mokslininkai.

Jaunuolis dainavo soprano

Viskas prasidėjo vaikystėje, kai Antanuko mama, dar prieškarinio laikais dainavusi Kauno arkikatedros chore (vadovas prof. K. Kaveckas), penkerių metų sūnelį atsivesdavo į Kauno priemiesčio Aleksote Šv. Kazimiero bažnyčią. Ten kartu giedojo per šv. Mišias. „Dainavau ryškiu soprano“, – dalijasi prisiminimais mokslininkas. – „Kartais dainuodavau solo pavaduodamas prikimusią mamą. Nuo 6 iki 11 klasės grojo mokyklos pučiamųjų orkestre tūba, tikriausiai tai padėjo susiformuoti jo giliam kvėpavimui, bet kartu dėl to anksčiau prasiidėjo balso mutacija. Paaiškėja, kad jam teks dainuoti bosu.“

1962 m. Antanas įstojo į tuometinio Vilniaus pedagoginio instituto (dabar – Vilniaus pedagoginis universitetas) fizikos ir elektrotechnikos specialybę ir buvo priimtas į Akademinių chorą (vadovė doc. Margarita Gedvilaitė). Choro vadovė, pastebėjusi neblogus būsimąjo fiziko vokalinį gebėjimą, nuo 1963 m. pasiūlė jaunuoliui lankyti solinio dai-

Matyti ir jausti – tai būti, mąstyti, gyventi

Scenoje solistas dr. Antanas Kiveris galėjo pasiekti tokių aukštumų kaip moksle ir pedagogikoje; su VPU dėstytojų ir darbuotojų choru „Ave musica“ jis dažnai koncertuoja Lietuvoje ir užsienyje

fizikos mokslus iki pat 1972 metų. V. Indrikonio vokalo klasėje Pedagoginiame institute mokėsi žinomi Lietuvos muzikos mokytojai – A. Pikiotas, J. Domarkas, S. Smilinskas, J. Šukys, G. Barzdaitytė, I. Rudzinskytė ir kiti. Kartu su diegiamomis vokalo subtilybės formavosi Antano moralinės nuostatos: gerumas, pagarba ir meilė artimui, dosnumas ir tiesos sakymas. Muzikos ir meno harmonijos patyrimai ugdė jos

to Etvešo Lorando universitete ir Zalburgo pedagoginėje akademijoje. Teko padirbėti Fizikos fakulteto dekanu, universiteto prorektoriumi. Nuo 1992 m. švietimo ir mokslo ministro įsakymu priimtas Lietuvos mokytojų kvalifikacijos instituto direktoriumi, o nuo 1994 m. vadovauja Vilniaus pedagoginio universiteto studijų skyriui.

Laimingas tas, kuriam teko pažinti reikšmių priežastis

Mokslininko A. Kiverio simpatiją operai lėmė tarpukario Kaune Valstybės teatre rodyti puikūs spektakliai, kuriuose dainuodavo ne tik vietos solistai, bet ir žvaigždės iš viso pasaulio. Apie jų vaidmenis žinojo net tolimi „laikiniosios sostinės“ priemiesčių vaikai. Maestro pasakoja, kaip žymusis F. Šaliapinas, 1934 m. atvykęs į Kauną iš Paryžiaus ir pamatęs lietuvių dainininką jaudinantis, pasakė: „Jaudiniesi balandėli, tai neblogai. Tik nevykėliai paprastai būna ramūs. Aš irgi visą gyvenimą drebu ir, matyt, drebėsiu išeidamas į sceną spektaklio pradžioje, nors dainuočiau jį šimtą kartų“. A. Kiveriui šis jaudulys taip pat gerai pažįstamas. Šie genialiojo XX a. artisto žodžiai mokslininkui padeda nusiraminti ir atgauti vidinę ramybę, kai tenka dainuoti koncertuose ir skaityti mokslinius pranešimus tarptautinėse mokslinėse konferencijose. 2004 m. Tarptautinės etikų dienos proga LDK dramaturgų G. Knapijaus ir K. Garšvilos kūrinių motyvais VPU pastatyta veikale *Exilium sapientis* (lot. Išminčiaus tremtis) dr. A. Kiveris Mozūrų kunigaikščio vaidmeniu sužavėjo net daug mačiusius filosofus, nustebino savo kolegas pedagogus ir studentus. Aktorius A. Kiveris buvo spektaklio „puošmena“ – tikino visi mačiusieji, kaip garbus mokslininkas su pasitėkėjimu savimi ėmėsi vaidmens. Aktorius A. Kiveris išlaikė šios XVII a. misterijos-muzikinio spektaklio tikrovės išmėginimą, atvėrė ją savo galingu žodžiu ir dvasinga vaidyba. 2005 m. Etikų dienoms buvo pasitelkta egzodo pedagogikos patriarcho kompozitoriaus Miko Petrausko operetė *Consilium facultatis* (lot. Gydytojų pasitarimas) (kompozitorius V. Barkauskas), kurioje režisieriaus

sumanytą įgyvendino Vilniaus miesto psichikos sveikatos centro 5 pacientai ir VPU socialinės komunikacijos instituto studentai. Ypač tragiškai nuskambėjo paskutiniai operetės akordai, kur pats autorius tapo savo operetės veikėjų gydytojų auka. Kompozitorius M. Petrauskas (aktoriai D. Jaunutis ir K. Vaškevičius) mirė Kauno psichiatrijos ligoninėje 1937 metais. Intensyvios spektaklio repeticijos vyko Vilniaus miesto psichikos sveikatos centre.

Likimo vingiai yra tam, kad juos įveiktume

Meninę ir mokslinę kūrybą apibūdina pastangų galia. Tuo kūryba yra fenomenas, priešingas pamišimui. Meno ar mokslo kūrėjas stengiasi rasti pusiausvyrą, kuri nuraminų jo vidaus konfliktą. „Pastangų vaisius – meno ar mokslo šedevras – yra jo valios matomas ženklas, – po repeticijų pasakojo A. Kiveris. – Mokslo ar meno kūrinys ligoto kūrėjo gyvenime – aukščiausia dvasinė sveikata“. Nepusiausvyra kūrėjui yra būtina, kad per kūrybą būtų pasiekta aukštesnė pusiausvyra. Tuo kūrėjas iš esmės skiriasi nuo pamišėlio. Me-

nininkas ar mokslininkas pajėgia padaryti tvarką chaose. Pamišėlis, de ja, nesugeba nugalėti savo sielos netvarkos, nes jam stinga jėgų, kad galėtų atkurti sugriautą pusiausvyrą. Dėl dvasios galingumo ir kūno silpnumo, kuris neduoda pakankamos atramos intensyviame sielos veiklumei, žymus kūrėjas eiliniam piliečiui beveik visada atrodo nenormalus. Meno ir mokslo kūrėjas geriau negu kas kitas turi įgimtą polinkį spontaniškai daiktiniu, estetišku ir originaliu būdu išreikšti tai, ką intuityviai jaučia arba išmąsto. Nepusiausvyros pavojus menininkui ar mokslininkui tuo realnesnis ir didesnis, kuo labiau visas jo psichinis gyvenimas eina viena kryptimi – giliai, nesuinteresuotai, intuityviai jausti ir tai išreikšti. Loginė kūrėjo mąstysena neretai lieka apleista, ir dėl to valia patenka į nepastovių emocijų bei impulsų valdžią. Dažnai mokslininko ir menininko įvairūs, keisti fenomenai eina drauge su kūryba; organizmas yra sujaudintas, blaškomas karščio, o sąmonėje dieną ir naktį vaizdai ir idėjos sukasi viesulu, lyg savotiškame kliedėjime“ – sakė E. de Brunas (Bruyne). Dėl nuolatinės emocinės įtampos, vadovavimosi logika arba vaizdais jis darosi fantastas ir keistų įspūdžių ieškotojas.

Žmonių reikalus geriausiai suvokia ne tas, kuris ilgiau gyveno, bet tas, kuris daugiau stebėjo. Iš A. Kiverio apmąstymų galima susidaryti įspūdį, kad menininko ir mokslininko, jei jis pasiekė vidinę harmoniją, gyvenimas nepraėjo tuščiai, turėjo prasmę ir nepasidavė hipochondriškai graužiantiems – tavo, ką nuslėpsi – bus prarasta visiems laikams.

VPU docentas dr. A. Kiveris kalbėjo: „Jei daug kas nemato nematomųjų pasaulių, tai dar nereikia, kad jų nėra. Daug kas, iš ko anksčiau juokėmės, dabar jau patvirtinta mokslo. Tie didžiuliai mokslo laimėjimai, apie kuriuos mes žinome, tik menkniekis, palyginti su tuo, kas bus atrasta ateityje. Tuo galime neabejoti. Meno ir mokslo sąsajos gali padėti skeptikams, materialistams ir kitiems niekuo netikintiesiems, kad jie nepavirstų masinės elektroninės komunikacijos vergais, o stengtųsi kurti gėrį, meną ir mokslą, atnešti dvasios ir meilės ne tik į tarpusavio santykius, bet ir į mūsų svetimėjantį, vis labiau materialėjantį bei miesčionėjantį pasaulį. Menas ir mokslas – begaliniai, ir ne žmogaus valia juos galima nutraukti“.

Fizikas Antanas Kiveris sveikinamas po spektaklio: „Mokydamas kitus ir pats mokausi“

navimo užsiėmimus pas maestro Valerijoną Indrikonį.

„Tai geriausias visų laikų pedagoginio universiteto dainininkas“, – pamaniau, kai pirmą kartą išgirdau fizikos mokslų daktarą A. Kiverį giedantį bažnyčioje J. Naujalio, Č. Sasnausko, St. Šimkaus giesmes, o vėliau atliekantį sudėtingas V. A. Mocarto, Dž. Verdžio ir kitų kompozitorių operų arijas.

Bijokit nugyvent gyvenimą be lapkričio, pūgų ir skaudžių klajonių

Pedagoginiame institute A. Kiveris išėjo tikrą vokalo meno mokyklą. Intensyvios studijos 1964 m. leido parodyti solinius gebėjimus per Instituto Akademinių chorą koncertus – atlikti lietuvių muzikinės kultūros klasikų kompozitorių J. Tallat-Kelpšos ir St. Šimkaus dainų. Vokalo studijas tęsė ir baigęs

poreikį, meilę knygai, tapybai, simfonijai, teatrui, baletui, operai. Dvasinio turtėjimo laikotarpiu Pedagoginiame institute formavosi bei kristalizavosi žmogiškosios A. Kiverio savybės: sąžiningumas, atsakomybė, teisingumas, kruopštumas ir pareiškimas. „Jaunystė – ne amžiaus rodiklis, o sielos būseną, – šypsosi mokslininkas ir pedagogas. – „Skausminga jaunystė vis dėlto geriau už ramią senatvę. Jaunystėje gyvename, kad mylėtume, brandos amžiuje mylime, kad gyventume“. Ugdomos meno ir žmogiškosios vertybės dėstytojo V. Indrikonio dėka tapo jaunuoliu savastimi.

Vėliau A. Kiveris pradėjo studentams skaityti teorinius seminarus. Greta vokalo studijų jis baigė fizikos aspirantūrą (vadovas prof. P. Pipinys), Tartu universitete 1979 m. apgynė fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją. Stažavosi Kazanės universitete, Budapeš-

Vilniaus pedagoginiame universitete praėjo gražiausi ir turiningiausi dr. Antano Kiverio gyvenimo metai; 2005 m. M. Petrausko operetėje A. Kiveris atliko iš JAV į Kauną atvykusio advokato A. Bulotos vaidmenį

Pradžia Nr. 6

Biomedicinos mokslų fundamentinių ir taikomųjų mokslinių tyrimų darbų srityje 2005 m. Lietuvos mokslo premijas pelnę Lietuvos mokslų akademijos nariai ekspertai prof. Irena Eitminavičiūtė ir prof. Vaidutis Kučinskas.

Kodėl svarbu tyrinėti dirvožemių erkes

Irenos Eitminavičiūtės darbų ciklas *Dirvožemių ekologinės būklės bioindikaciniai zoocenoziniai tyrimai (1990–2004)* vertingas ne tik mokslo, bet ir praktikos aspektu. Jis atliktas Vilniaus universiteto Ekologijos institute. Autorė ištyrė ir aprašė zoocenozes, vieną iš plačiausiai paplitusių ir gausiausių jos atstovų – dirvožemių erkes. Mat mokslininkai nagrinėjant dirvožemio kokybę ir apsaugos klausimus, tenka ieškoti bioindukcinių metodų, o dirvožemio zoocenozės yra labai geri bioindikatoriai, nes jos plačiai paplitusios, gausios, didelę jų rūšių įvairovę. Štai kodėl taip svarbu pažinti dirvožemių fauną, iširti jos kompleksus ir indikacines rūšis.

Gražias savo gyvenimo sukaktis šiais metais pasitiko akad. Juras Požela (dešinėje) ir prof. Juozas Vidmantis Vaitkus (kairėje), kartu su dr. Karoliu Požela ir kitais tapę Lietuvos mokslo premijos laureatais

I. Eitminavičiūtė ištyrė ir aprašė 600 erkių rūšių, nustatė jų buveines įvairiuose Lietuvos ekosistemų dirvožemiuose. Jos darbas įtrauktinas į bendrą Europos dirvožemių genofondą. Dabar Lietuvos dirvožemiai – vieni geriausiai pedobiologiškai ištyrinėtų Europos dirvožemių. Sudarytame kataloge apibūdintos plačiausiai paplitusios ir didžiausia rūšių įvairovę pasižyminčios dirvožemių erkės. I. Eitminavičiūtė – gerai žinoma užsienyje šios srities mokslininkė, daugelį tyrimų atlikusi su Rusi-

jos, Lenkijos, Suomijos tyrinėtojai, taip pat su įvairiais Lietuvos mokslo centrais ir gamybinėmis organizacijomis.

Autorė sudarė svarbiausių šalies ekosistemų dirvožemių tipų pedobiologinę klasifikaciją, išskyrė dirvožemiams būdingas zoocenozes, pateikė ne tik etalonių, palyginti natūralių dirvožemių indikacinius zoocenozinių kompleksus, bet ir pramoninio teršimo lygiui išaiškinti (Ignalinos atominės elektrinės, chemijos gamyklos aplinkoje), taip pat intensyviai dirbamų, nualintų laukų patogeniniam procesui įvertinti.

Remiantis indikacinėmis zoocenozinių savybėmis atlikta antropogeni-

mių, sąvartynų, išeksploatuotų durpynų rekultivacijai.

Dirvožemio biologija, ypač zoologija yra nauja ir perspektyvi mokslo šaka, svarbi ir biotechnologijoms. I. Eitminavičiūtės 1997 m. parašytas vadovėlis *Dirvožemio biologija (Pedobiologija)* naudojamas Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete dėstant pedobiologijos kursą. 2003 m. ši autorė sudarė ir išleido katalogą *Lietuvos dirvožemių erkės (Acari)*. Mokslininkė yra daugelio kolektyvinių leidinių bendraautorė ir sudarytoja, įvairių metodikų ir rekomendacijų rengėja. Pagal kai kurias jų rengiami valstybiniai normatyviniai dokumentai. Nuo 1990 m. yra mokslinio žurnalo *Ekologija*, 2005 m. įtraukto į ISI sąrašas, redakcinės kolegijos pirmininkė.

I. Eitminavičiūtė yra dalyvavusi mokslinėse ekspedicijose Mongolijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvos nacionaliniame parke prie Žeimenio ežero įkūrė Eksperimentinę dirvožemio ekologinių tyrimų bazę-laboratoriją. I. Eitminavičiūtės vardu pavadinta viena *Scutacarus* genties erkių rūšis.

Genomo įvairovė: lietuviai Europoje

Antrasis biomedicinos mokslų srities darbas, už kurį pelnyta Lietuvos mokslo premija – tai Vilniaus

2. Lietuvos mokslo premijos – 2005

2005 m. Lietuvos mokslo premiją VU Ekologijos instituto prof. Irenai Eitminavičiūtei įteikia laikinai einanti Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pareigas žemės ūkio ministrė Kazimira Danutė Prunskienė, švietimo ir mokslo ministras Remigijus Motuzas ir Lietuvos mokslo premijų komiteto pirmininkas prof. Kęstutis Makariūnas

universiteto Žmogaus ir medicininės genetikos katedros vedėjo, VU ligoninės Santariškių klinikų Medicininės genetikos centro direktoriaus prof. Vaidučio Kučinsko darbų ciklas *Genomo įvairovė: lietuviai Europoje (1987–2004 m.)*. Iširta didelė Lietuvos populiacijos grupė (tirta apie 1200 tūkst. asmenų) pagal dermatoglifinius požymius, dvylika kraujo grupių sistemų, aštuo-

Prof. Vaidutis Kučinskas mokslo premiją gavo už lietuvių genofondo tyrinėjimą

niais kraujo serumo baltymų sistemas, branduolio ir mitochondrijų genomus. Nustatyti pagrindiniai lietuvių populiacijos struktūros ypatumai. Šią struktūrą lėmė evoliuciniai veiksniai ir lietuvių genomo vieta Europos genetiniame žemėlapyje.

Tiriant dabartinės lietuvių populiacijos genetinę įvairovę pavyko išsi-

aiškinti net tokių mūsų istorijos reiškinį, apie kuriuos tyli archeologija, mažai ką sužinotume iš antropologinių duomenų. Galima daryti pagrįstas išvadas apie svarbiausius evoliucinius veiksnius, kurie formavo ar darė įtaką dabartinei Lietuvos populiacijos struktūrai.

Europos populiacijų ir Lietuvos populiacijų tyrinėtojai pagal klasikinius genetinius žyminius, jų dažnių statistinės analizės metodus nustato, kad Europos žemėlapyje išryškėja tam tikri genų dažnių gradientai. Mūsų, t. y. lietuviškoji populiacija, yra to gradiento dalis.

Y chromosomos DNR sekų tyrimų duomenimis 45 proc. šios chromosomos DNR sekų lietuvių populiacijoje priskirtini 3-ajai (R1a) Y chromosomos haplogrūpei. Ji rodo indoeuropiečių įtaką baltų genų fondui. Lietuviams dažnai (37 proc.) nustatoma ir 16-oji (N3) Y chromosomos haplogrūpė. Ji dažna Šiaurės Eurazijos Uralo kalbų šeimos ir Altajaus kalbų grupės populiacijose, taigi laikytina migracijų iš Azijos genetiniu pėdsaku.

Skirtinga lietuvių ir estų Y chromosomos DNR haplotipų įvairovė. Vadinas, skirtinga šių dviejų populiacijų kilmė ir jų diferenciacija. Dabarties lietuvių etnolingvistinių grupių genų fonde aptinkama ankstesnių baltų genčių įtaka. Pietų aukštaičius – dzūkus ir šiaurės žemaičius galima išskirti tik pagal kai kuriuos genetinius požymius. Daroma išvada, kad pietų aukštaičių genų fondui vis dar būdingas jotvingių, o šiaurės žemaičiams – kuršių genų fondo paveldas.

Pažymėsime, kad 2005 m. Lietuvos mokslo premijos laureatas prof. Vaidutis Kučinskas dalyvauja daugelyje tarptautinių programų, bendradarbiauja su pasaulio mokslo centrais, aktyviai propaguoja genetikos mokslo sklaidą Lietuvos visuomenėje.

Bus daugiau

2005 m. Lietuvos mokslo premijų laureatai; jų vardu kalba kardiologas prof. Giedrius Uždavinys

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO TARYBA

skelbia konkursą universiteto rektoriaus pareigoms užimti. Konkurse gali dalyvauti mokslininkai, turintys profesoriaus pedagoginį vardą, taip pat pageidautina studijų ir mokslinių tyrimų organizavimo patirtis. Vyresni kaip 65 metų kandidatai rektoriaus pareigoms užimti turi gauti universiteto Tarybos, Senato ir Studentų atstovybės pritarimus. Išrinktasis rektorius 5 metų kadenciją pradeda nuo 2006 metų rugsėjo 1 d.

Rektorius renkamas slaptu balsavimu Senato posėdyje, kuriame turi dalyvauti ne mažiau kaip du trečdaliai Senato narių. Kandidatai rektoriaus pareigoms užimti pristato savo veiklos programas, kurias siektų įgyvendinti, jei būtų išrinkti. Rektoriumi išrenkamas kandidatas, už kurį balsavo daugiau kaip pusė posėdyje dalyvaujančių Senato narių. Jei esant daugiau kaip dviems kandidatams pirmuoju balsavimu nė vienas iš jų neišrenkamas, balsuojama antrą kartą už du daugiausiai balsų surinkusius kandidatus. Nė vienam iš šių kandidatų negavus daugiau kaip pusės balsų, skelbiami nauji rektoriaus rinkimai.

Kandidatai rektoriaus pareigoms užimti turi pateikti šiuos dokumentus:

- prašymą Senato pirmininko vardu;
- mokslo laipsnį ir profesoriaus pedagoginį vardą patvirtinančių diplomų (atestatų) kopijas;
- *Curriculum vitae*, kuriame atsispindi kandidato mokslinė, pedagoginė ir organizacinė veikla;
- mokslo darbų sąrašą;
- programos, kurią siektų įgyvendinti, jei būtų išrinktas rektoriumi, pagrindinius metmenis.

Kandidatų rektoriaus pareigoms užimti dokumentus iki 2006 m. gegužės 10 d. 17 val. priima Personalo tarnybos direktorius (Kaunas, Laisvės al. 53, III aukštas).

Rinkiminis universiteto Senato posėdis vyks 2006 m. gegužės 24 d. posėdžių salėje (Kaunas, Daukanto g. 28, II aukštas).

Tarybos pirmininkas

ŠIAULIŲ UNIVERSITETO EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS

FP6 projektas ARiSE
MMC *Scientia Educologica*

Nacionalinė mokslinė praktinė konferencija

INFORMACINĖS KOMUNIKACINĖS TECHNOLOGIJOS
GAMTAMOKSLINIAME UGDYME

2006 m. gruodžio 1–2 d.

Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto Gamtamokslinio ugdymo tyrimų centras ir VO Mokslinis metodinis centras *Scientia Educologica* organizuoja nacionalinę mokslinę praktinę konferenciją, skirtą informacinių komunikacinių technologijų (IKT) naudojimo gamtamoksliniame ugdyme (GU) problemoms nagrinėti. Į konferenciją kviečiami aukštųjų ir bendrojo lavinimo mokyklų bei papildomojo ugdymo įstaigų pedagogai, švietimo sistemos valdymo specialistai, nevyriausybinė organizacijų atstovai. Konferencija vyks Šiaulių universitete (P. Višinskio 25, Šiauliai) 2006 m. gruodžio 1–2 dienomis. Informacija apie konferenciją bus skelbiama internete adresu <http://iktgu.mokslo.info>.

Pagrindinės probleminės sritys:	Svarbiausios datos
<ul style="list-style-type: none"> • GU praktikos kaita šiuolaikinių IKT kontekste; • GU proceso individualizavimo galimybes panaudojant IKT; • Instruktyviojo ir konstruktyviojo ugdymo santykis GU procese panaudojant IKT; • IKT panaudojimo/diegimo GU patirtis; • IKT naudojimo GU ergonominiai, ekologiniai, filosofiniai, psichologiniai, socialiniai ir didaktiniai aspektai; • IKT panaudojimas/diegimas GU: raida ir tendencijos; • GU dalyvių kompiuterinis raštingumas; • Gamtos dalykų mokytojų kompetencija IKT panaudojimo srityje bei jos plėtotė; • Virtualiosios mokymo(si) aplinkos bei jų panaudojimas GU bendrojo lavinimo mokykloje; • Virtualios, mišrios ir papildytos realybės panaudojimo GU galimybės. 	<p>Dalyvių registracija iki 2006-09-30</p> <p>Straipsnių pateikimas iki 2006-09-30</p> <p>Straipsnių recenzavimas ir autorių informavimas iki 2006-10-15</p> <p>Konferencijos rėmėjo įnašas iki 2006-11-31</p> <p>Konferencija 2006-12-1–2</p> <p>El. pašto adresas: iktgu@yahoo.com</p>

Paminėtos pirmosios popiežiaus Jono Pauliaus II mirties metinės

Kovo 30 d. Lenkų institutas Vilniuje, minėdamas Jono Pauliaus II mirties metines, surengė susitikimą (iš ciklo *Debatai Lenkų institute*) *Jono Pauliaus II ir jo mokyimo reikšmė visuomenei*. Renginyje dalyvavo mėnraščio *Naujasis židinys – Aidai* redaktoriai Saulius Drazdauskas ir Vytautas Ališauskas, Vytauto Didžiojo universiteto dėstytoja Irena Miklaševič, Pavelas Milcarekas (Paweł Milcarek) iš Varšuvos kardinolo Stefano Vyšinskio (Stefan Wyszyński) universiteto, tą pačią dieną Institute skaitęs paskaitą *Dabartinis Bažnyčios vaidmuo ir vieta Lenkijoje*.

Nuotraukoje: išangos žodį taria ir dalyvius pristato Lenkų instituto direktorius Mariušas Gaštolas (Mariusz Gaśtoł).

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

skelbia konkursą pedagogų, mokslo darbuotojų ir padalinių vadovų pareigoms užimti nuo 2006 m. rugsėjo 1 d.

Baltijos pajūrio aplinkos tyrimų ir planavimo institute:
– 2 vyresniųjų mokslo darbuotojų, 1 jaunesniojo mokslo darbuotojo

Jūrinio kraštovaizdžio mokslo institute:
– 1 vyriausiojo mokslo darbuotojo, 1 vyresniojo mokslo darbuotojo, 1 mokslo darbuotojo

Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institute:
– 1 vyriausiojo mokslo darbuotojo, 6 vyresniųjų mokslo darbuotojų, 1 jaunesniojo mokslo darbuotojo

Regioninės politikos ir planavimo institute:
– 1 vyresniojo mokslo darbuotojo, 1 jaunesniojo mokslo darbuotojo

Botanikos sode:
– 1 vyresniojo mokslo darbuotojo

Gamtos ir matematikos mokslų fakultete:

Ekologijos katedroje
– 1 docento, 1 lektoriaus

Matematikos katedroje
– 2 asistentų

Statistikos katedroje
– 1 lektoriaus, 1 asistento

Informatikos katedroje
– 1 profesoriaus, 1 docento, 2 lektorių, 1 asistento

Rekreacinės architektūros ir kraštotvarkos katedroje
– 3 lektorių

Biologijos katedroje
– katedros vedėjo, 1 asistento

Humanitarinių mokslų fakultete:

Baltų kalbotyros ir etnologijos katedroje
– 2 lektorių

Teologijos katedroje
– 1 docento, 3 asistentų

Anglų kalbos centre
– centro direktoriaus, 1 docento, 1 lektoriaus

Lietuvių kalbos katedroje
– 1 lektoriaus

Literatūros katedroje
– katedros vedėjo, 1 docento

Romanų filologijos katedroje
– katedros vedėjo, 1 docento

Skandinavų kultūros ir kalbų centre
– 1 lektoriaus

Istorijos katedroje
– katedros vedėjo

Vokiečių filologijos katedroje
– katedros vedėjo, 1 docento, 1 lektoriaus

Jūrų technikos fakultete:

Laivybos katedroje
– 1 docento

Mechanikos inžinerijos katedroje
– katedros vedėjo, 2 docentų, 2 lektorių

Technologinių procesų katedroje
– 2 docentų, 1 lektoriaus

Elektrotechnikos katedroje
– 1,5 asistento

Dokumentai priimami iki 2006 m. balandžio 25 d. 12 val. adresu: Klaipėdos universiteto Personalo skyrius, 110 kab. H. Manto g. 84, Klaipėda, tel. (8 ~ 46) 398 916, 398 917, 398 918.
Konkurso nuostatai ir dokumentų formos pateiktos internete adresu: <http://www.ku.lt>

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius,
A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Vilma Balsytė

Dizaineris Arūnas Cironka